

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยา ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑.เพื่อศึกษาปัญหาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒.เพื่อศึกษาปัจจัยชีวิตสังคม ลักษณะจิตเดิม ลักษณะจิตสังคม ที่มีความสัมพันธ์ต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา และ ๓.เพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจิตปัญญาตามหลักพุทธจิตวิทยา ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากผลสำรวจผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๗๒๐ คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามในการวิจัยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๓๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๔๐ รองลงมา เป็นเพศหญิง จำนวน ๓๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๖๐ ประชากรส่วนใหญ่ อายุ ๑๖-๑๗ ปี จำนวน ๔๐๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๓๐ รองลงมา อายุ ๑๔-๑๕ ปี จำนวน ๑๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๔๐ และน้อยที่สุด มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๕ จำนวน ๑๘๑ คนคิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑๐ ระดับการศึกษาส่วนใหญ่เป็นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๔ จำนวน ๒๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖๐ รองลงมาเป็นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๖ จำนวน ๒๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓๐ และน้อยที่สุดเป็นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๕ จำนวน ๑๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑๐ ครอบครัวส่วนใหญ่ อยู่กับบิดาและมารดา จำนวน ๔๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๑๐ รองลงมาอยู่กับมารดา จำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๘๐ และน้อยที่สุดอยู่กับญาติ จำนวน ๖๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๖๐ ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ พบว่า อยู่บ้านตนเอง จำนวน ๖๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๔๐ และรองลงมาอยู่บ้านเช่า จำนวน ๙๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๔๐ และรองลงมาอยู่บ้านเช่า จำนวน ๙๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๖๐

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับของจิตปัญญาตัวแปรต้น

ตัวแปรที่ศึกษาระดับของจิตปัญญาของนักเรียนประกอบด้วย ตัวแปรด้านลักษณะจิตเดิม ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านความเชื่อมั่นในตน ด้านลักษณะมุ่งในอนาคต ด้านสุขภาพจิต และด้านการตระหนักรู้ ปัจจัยด้านลักษณะจิตสังคม ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน

กับครู ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ด้านเจตคติต่อการเรียน และด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ ผลการวิเคราะห์พบว่า (ตารางที่ ๔.๒) ดังนี้

๑. ด้านลักษณะจิตเดิม

ด้านความเชื่อมั่นในตน พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=4.14$, $SD=0.57$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ตัวแปรฉันมีความเชื่อมั่นในการศึกษาว่าจะทำให้เราทำงานอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ ($\bar{X}=4.23$, $SD=0.80$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุดในกลุ่ม ส่วนตัวแปรฉันมีความเข้าใจในปัญหาสามารถทำงานให้สำเร็จได้ ($\bar{X}=4.04$, $SD=0.76$) มีค่าระดับของจิตปัญญาต่ำสุดในกลุ่ม

ด้านลักษณะมุ่งอนาคต พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.88$, $SD=0.61$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ฉันสามารถเล็งเห็นผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ($\bar{X}=4.03$, $SD=0.80$) และฉันมีการวางแผนการเรียนเพื่ออนาคตในวันข้างหน้าในกลุ่ม ($\bar{X}=4.03$, $SD=0.85$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปรฉันมีการวางแผนในการดำรงชีวิตอย่างมีระบบ ($\bar{X}=3.91$, $SD=0.81$) มีค่าระดับของจิตปัญญาต่ำสุด

ด้านสุขภาพจิต พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.75$, $SD=0.51$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ฉันทำจิตใจให้มีความสุขร่าเริงแจ่มใสอยู่เสมอ ($\bar{X}=4.34$, $SD=0.78$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปรฉันไม่ก่อความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น ($\bar{X}=1.72$, $SD=0.69$) มีค่าระดับของจิตปัญญาต่ำสุด

ด้านการตระหนักรู้ พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.68$, $SD=0.49$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ฉันมีความเข้าใจการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว ($\bar{X}=4.22$, $SD=0.80$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปร ฉันมีการตอบสนองทางบวกหรือทางลบที่เกิดจากการเรียนรู้ ($\bar{X}=1.71$, $SD=0.68$) มีค่าระดับของจิตปัญญาต่ำสุด

๒. ด้านลักษณะจิตสังคม

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.54$, $SD=0.56$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ฉันช่วยงานครูอาจารย์เมื่อมีโอกาส ($\bar{X}=4.23$, $SD=0.76$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปร ฉันขอคำปรึกษากับครูอาจารย์เมื่อมีปัญหา ($\bar{X}=1.71$, $SD=0.68$) มีค่าระดับของจิตปัญญาต่ำสุด

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.84$, $SD=0.69$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ฉันมีจิตอาสาช่วยงานเพื่อนเมื่อมีโอกาส ($\bar{X}=4.18$, $SD=0.78$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปร ฉันได้รับการยกย่องจากเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ($\bar{X}=3.68$, $SD=1.01$) มีค่าระดับของจิตปัญญาต่ำสุด

ด้านเจตคติต่อการเรียน พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=4.09$, $SD=0.62$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า

ฉันมีความพอใจที่เพื่อนมีความคิดเห็นไปในทางทิศทางเดียวกัน ($\bar{X}=4.21, SD=0.80$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปร ฉันมีความภูมิใจที่ได้รับความรู้จากการเรียนการสอนของครู ($\bar{X}=4.07, SD=0.81$) มีค่าระดับของจิตปัญญาดำสุด

ด้านพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=4.06, SD=0.66$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การเรียนรู้ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพตนเอง ($\bar{X}=4.22, SD=0.87$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปร การฝึกฝนอบรมด้านจิตใจเพื่อพัฒนาดตนเอง ($\bar{X}=3.98, SD=0.82$) มีค่าระดับของจิตปัญญาดำสุด

๕.๑.๓. ผลการวิเคราะห์ระดับของจิตปัญญาของตัวแปรตาม

ตัวแปรตามที่เกิดจากผลของตัวแปรต้นที่ศึกษา มี ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านจิต ด้านปัญญา และด้านสังคม (ตารางที่ ๔.๓) ผลการวิเคราะห์พบว่า

ด้านจิต พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.08, SD=0.44$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า เมื่อมีโอกาสฉันชอบที่จะช่วยกิจกรรมของคุณครู ($\bar{X}=4.15, SD=0.82$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปร ฉันได้ช่วยดูแลความสะอาดภายในโรงเรียน ($\bar{X}=1.71, SD=0.69$) ฉันอาสาช่วยเพื่อนตัวหนังสือก่อนสอบ ($\bar{X}=1.71, SD=0.68$) และฉันช่วยพยาบาลเพื่อนเมื่อยามเจ็บป่วย ($\bar{X}=1.71, SD=0.68$) มีค่าระดับของจิตปัญญาดำสุด

ด้านปัญญา พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.16, SD=0.41$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ฉันแก้ปัญหาคำถามที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าด้วยตนเอง ($\bar{X}=4.26, SD=0.81$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปร ฉันเข้าใจในการรักษาใจที่สงบนิ่งเมื่อพบปัญหาในชีวิต ($\bar{X}=1.72, SD=0.69$) ฉันได้รับการยอมรับจากเพื่อนที่จะให้ช่วยแก้ปัญหา ($\bar{X}=1.72, SD=0.69$) ฉันขาดความพึงพอใจที่ได้เรียนในวิชาที่ฉันไม่ชอบ ($\bar{X}=1.72, SD=0.69$) และฉันมีความคิดเพียงพอกับการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา ($\bar{X}=1.72, SD=0.69$) มีค่าระดับของจิตปัญญาดำสุด

ด้านสังคม พบว่าระดับของจิตปัญญาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ($\bar{X}=3.21, SD=0.42$ จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ฉันได้ช่วยทำความสะอาดในโรงเรียนกับเพื่อนๆ ($\bar{X}=4.27, SD=0.80$) และฉันได้ช่วยสอนหนังสือให้แก่เพื่อนที่ด้อยโอกาส ($\bar{X}=4.27, SD=0.79$) มีค่าระดับของจิตปัญญาสูงสุด ส่วนตัวแปร ฉันประพฤติตนเป็นคนดีของสังคมโดยการรักษาศีล ($\bar{X}=1.70, SD=0.68$) ฉันได้บริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงกาชาด ($\bar{X}=1.70, SD=0.68$) ฉันขาดความพึงพอใจที่ได้เรียนในวิชาที่ฉันไม่ชอบ ($\bar{X}=1.72, SD=0.69$) และ ฉันมีส่วนร่วมช่วยพัฒนาชุมชนด้วยการทำความสะอาด ($\bar{X}=1.70, SD=0.68$) มีค่าระดับของจิตปัญญาดำสุด

๕.๑.๔ ผลการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุ

๑. ผลการวิเคราะห์เมตริกสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Correlation Matrix) ปัจจัย ๘ ตัวแปร จากตัวแปรสังเกตตั้งต้น ๔๐ ตัวแปร และตัวแปรตาม ๓ ตัวแปร จากตัวแปรตามตั้งต้น ๓๐ ตัวแปร ดังนี้

เมตริกสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัย ๘ ตัว ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตน (f๑) ลักษณะมุ่งในอนาคต (f๒) สุขภาพจิต (f๓) และการตระหนักรู้ (f๔) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f๕) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน (f๖) เจตคติต่อการเรียน (f๗) และพฤติกรรมการเรียนรู้ (f๘) กับตัวแปรตามด้านการพัฒนาจิต (y๑) ด้านพัฒนาปัญญา และด้านพัฒนาสังคม รายละเอียดตามตารางที่ ๔ พบว่า ตัวแปรสังเกตได้ทุกแต่ละคู่มีค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง ๐.๓๔ ถึง ๐.๗๘๕ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง (๐.๓ – ๐.๘) และทุกของความสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ และเมื่อพิจารณาข้อตกลงเบื้องต้นในกรณีตัวแปรต้องไม่มีความสัมพันธ์กันเอง พบว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทุกตัวไม่เกิน ๐.๘๕ ทำให้ทราบว่าจะไม่เกิดปัญหาการละเมิดภาวะร่วมเส้นตรงพหุ (Multicollinearity) (Hair, et al., ๒๐๑๐) (ตารางที่ ๔)

๒. การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ของระดับจิตปัญญาในนักเรียนตัวแปรสังเกตตั้งต้นของระดับของจิตปัญญาในนักเรียนในการศึกษานี้มีจำนวน ๕๐ ตัวแปร โดยผู้วิจัยได้เมตริกสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัย ๘ ตัว ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตน (f1) ลักษณะมุ่งในอนาคต (f2) สุขภาพจิต (f3) และการตระหนักรู้ (f4) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f5) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน (f6) เจตคติต่อการเรียน (f7) และพฤติกรรมการเรียนรู้ (f8) กับตัวแปรตาม ด้านการพัฒนาจิต (y1) ด้านพัฒนาปัญญา (y2) และด้านพัฒนาสังคม (y3) การวิเคราะห์องค์ประกอบตัวแปรปัจจัยทั้ง ๘ ตัว และตัวแปรตาม ๓ ตัว ผลการวิเคราะห์อธิบายได้ดังนี้

๑) จากตาราง Total variance มีตัวแปรทุกตัว ๑๑ ตัว ที่เป็นอิสระกัน โดยกำหนดให้มี ๑๑ Component โดยที่แต่ละตัวมีค่าแปรปรวน เท่ากับ ๑ และเมื่อดูค่าสกัดปัจจัยพบว่าสามารถสกัดปัจจัยได้ เพียง ๓ Factor

๒) Factor 1 สามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลได้มากที่สุดถึง ร้อยละ ๕๓.๕๑ Factor 2 สามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูล รองลงมา ร้อยละ ๑๑.๒๕ Factor 3 อธิบายความแปรปรวนของข้อมูลได้ ร้อยละ ๗.๔๖

๓) เมื่อรวม Factor 1 + Factor 2 + Factor 3 สามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลร่วมกัน ได้ ร้อยละ ๗๒.๒๒

๔) พิจารณาจาก Scree Plot ที่เป็นกราฟพล็อตค่า Eigenvalue ของแต่ละ Factor โดยเรียงจากมากไปน้อยใช้ในการ พิจารณาว่าควรมีกี่ Factor โดยพิจารณาจากค่า Eigenvalue ที่ลดลงอย่างรวดเร็ว กราฟจึงช่วยยืนยันการสกัดปัจจัยครั้งนี้ควรมี ๒ ปัจจัย (Latent) พิจารณาจากค่า Eigenvalue ของ Factor 1 และ Factor 2 มี Eigenvalue มากกว่า ๑ แต่เนื่องจากตามกรอบแนวคิดการวิจัย ได้กำหนดให้ มีตัวแปรตามแฝง (Factor 3) ดังนั้นจึงยอมให้ค่า Eigenvalue ของ Factor 3 มีค่าน้อยกว่า ๑ ได้

๕) และจากค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy มีค่าเท่ากับ ๐.๘๑๖ ซึ่งมากกว่า ๐.๕ จึงสรุปได้ว่าข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis ได้

๖) การหมุนแกนปัจจัยโดยวิธี Varimax

จากตาราง Rotation Component Matrix สรุปได้ค่า Factor Loading ภายหลังมีการหมุนแกนปัจจัยโดยวิธี Varimax ได้ค่า Factor loading ที่สามารถสร้างตัวแปรแฝง (Latent Variable) ได้ ๓ ตัวแปร โดยผู้วิจัยให้ชื่อปัจจัยที่เกิดขึ้นใหม่ว่า Latent 1 เรียก ตัวแปรลักษณะจิตเดิม Latent 2 เรียก ตัวแปรลักษณะจิตสังคม และ Latent 3 เรียกว่า จิตปัญญา โดยมีรายละเอียดดังนี้

Latent 1 เรียก ตัวแปรลักษณะจิตเดิม ประกอบด้วย ตัวแปรความเชื่อมั่นในตน (f1) ลักษณะมุ่งในอนาคต (f2) สุขภาพจิต (f3) และการตระหนักรู้ (f4)

Latent 2 เรียก ตัวแปรลักษณะจิตสังคม ประกอบด้วย ตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f5) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน (f6) เจตคติต่อการเรียน (f7) และพฤติกรรมการเรียนรู้ (f8) และ Latent 3 เรียกว่า จิตปัญญาประกอบด้วยตัวแปรตาม ด้านการพัฒนาจิต (y1) ด้านพัฒนาปัญญา (y2) และด้านพัฒนาสังคม (y3)

๓. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันระดับจิตปัญญากับข้อมูลเชิงประจักษ์ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันของการพัฒนาจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา กับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ศึกษาในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า โมเดลที่ได้ยังไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งพิจารณาจากค่าค่าสถิติไค-สแควร์ เท่ากับ 178.887df=41p-value<0.001 (นัยสำคัญทางสถิติที่ p-value <0.05) และค่า RMSEA เท่ากับ 0.068 (เกณฑ์ RMSEA<ต่ำกว่า 0.06) ดังนั้นจำเป็นต้องปรับโมเดลเพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์มากขึ้น ผู้วิจัยได้ปรับโมเดลตามคำแนะนำจากดัชนีปรับโมเดล (Model Modification Indices :MI) ผลการวิเคราะห์โมเดลที่ปรับค่าแล้ว ค่าสถิติไค-สแควร์ เท่ากับ 21.363df=24 p-value <0.601 (นัยสำคัญทางสถิติที่ p-value <0.05) แสดงว่าโมเดลที่ได้สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และดัชนี GFI มีค่าเท่ากับ 1.0ดัชนี AGFI มีค่าเท่ากับ 0.99 ดัชนี CFI มีค่าเท่ากับ 1.0และ ค่า RMSEA เท่ากับ 0.0ผ่านเกณฑ์ทั้งหมด (ตารางที่ ๔.๖)

ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า โมเดลสมการโครงสร้างแบบมีตัวแปรแฝงที่ส่งผลต่อจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา (ภาพที่ ๑) เป็นโมเดลที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

๕.๑.๕. โมเดลสมการจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา

จากโมเดลสมการจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา (ภาพที่ ๑) อธิบายได้ว่า

๑. ค่าน้ำหนักของ Regression Weight

๑) ตัวแปรแฝงลักษณะจิตเดิม (Latent1) วัดได้จาก ตัวแปรความเชื่อมั่นในตน (f1)ลักษณะมุ่งในอนาคต (f2) สุขภาพจิต (f3) และการตระหนักรู้ (f4) มีค่าน้ำหนักของ Regression Weight เท่ากับ ๐.๗๑๐.๗๘๐.๗๓และ ๐.๗๙ ตามลำดับ ซึ่งค่าน้ำหนักของ Regression Weight ตั้งแต่ ๐.๗ถือว่าอยู่ในระดับที่ดี

๒) ตัวแปรแฝงลักษณะจิตสังคม (Latent2) วัดได้จากตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f5) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน (f6) เจตคติต่อการเรียน (f7) และพฤติกรรมการเรียนรู้ (f8) มีค่าน้ำหนักของ Regression Weight เท่ากับ ๐.๗๑๐.๘๒๐.๘๑ และ ๐.๘๒ ตามลำดับ

๓) ตัวแปรแฝงพัฒนาจิตปัญญา (Latent๓) วัดได้จากด้านการพัฒนาจิต (y1) ด้านพัฒนาปัญญา (y2) และด้านพัฒนาสังคม (y3) มีค่าน้ำหนักของ Regression Weight เท่ากับ ๐.๙๔๐.๙๒ และ ๐.๘๒ ตามลำดับ

๒. ค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation

๑) ค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation ด้านลักษณะจิตเดิม ที่บ่งบอกถึงตัวแปรย่อยสามารถอธิบาย Endogenous variable ที่สร้างขึ้นด้วยความเชื่อถือได้ (Reliability estimate) คือ ความเชื่อมั่นในตน (f1) ลักษณะมุ่งในอนาคต (f2) สุขภาพจิต (f3) และการตระหนักรู้ (f4) มีค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation เท่ากับ ๐.๕๐๐.๖๐๐.๕๔ และ ๐.๖๓ ตามลำดับ ซึ่งค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation นี้อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation ด้านลักษณะจิตสังคม ที่บ่งบอกถึงตัวแปรย่อยสามารถอธิบาย Endogenous variable ที่สร้างขึ้นด้วยความเชื่อถือได้ (Reliability estimate) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f5) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน (f6) เจตคติต่อการเรียน (f7) และพฤติกรรมการเรียนรู้ (f8) มีค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation เท่ากับ ๐.๕๐๐.๖๗๐.๖๕ และ ๐.๖๗ ตามลำดับ ซึ่งค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation นี้อยู่ในระดับปานกลางมีเพียงตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f5) ที่อยู่ในระดับต่ำ

๓) ค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation ด้านจิตปัญญาของตัวแปรตามที่บ่งบอกถึงตัวแปรย่อยสามารถอธิบาย Endogenous variable ที่สร้างขึ้นด้วยความเชื่อถือได้ (Reliability estimate) คือ ตัวแปรแฝงพัฒนาจิตปัญญา (F11) วัดได้จากด้านการพัฒนาจิต (y1) ด้านพัฒนาปัญญา (y2) และด้านพัฒนาสังคม (y3) มีค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation เท่ากับ ๐.๙๔๐.๙๒ และ ๐.๘๒ ตามลำดับ

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างแบบมีตัวแปรแฝงมาช่วยในการวิเคราะห์ได้แก่ ตัวแปรแฝงลักษณะจิตเดิม (Latent1) และตัวแปรแฝงลักษณะจิตสังคม (Latent2) ส่งผลให้ความสามารถในการอธิบายหรือช่วยทำนายตัวแปรตามคือการพัฒนาจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยาได้ดีขึ้นที่ ร้อยละ ๘๐ ($R^2=0.80$) โดยค่าน้ำหนักของ Regression Weight และค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation ในโมเดลอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

๕.๑.๖ ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง (Direct Effects) อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effects) และอิทธิพลรวม (Total Effects)

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง (Direct Effects: DE) อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effects: IE) และอิทธิพลรวม (Total Effects: TE) ของตัวแปรปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อระดับจิตปัญญาโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์ของผล (Effect Coefficient) (ตารางที่ ๔.๗) จากตารางอธิบายได้ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ด้านลักษณะจิตเดิมต่อระดับจิตปัญญา พบว่าปัจจัยแฝงจิตเดิมของนักเรียนมีอิทธิพลทางตรงต่อระดับจิตปัญญา ให้ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) เท่ากับ 1.02 ($TE=DE(1.02) + IE (0) =1.02$) สรุปได้ว่า ลักษณะจิตเดิมแท้ของนักเรียน ทั้งด้านความเชื่อมั่น

ในตนเอง ลักษณะมุ่งอนาคต สุขภาพจิต และการตระหนักรู้ มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุต่อระดับจิตปัญญาของนักเรียน

๒. การวิเคราะห์ด้านลักษณะจิตสังคมต่อระดับจิตปัญญาพบว่าปัจจัยแฝงจิตสังคมของนักเรียนมีอิทธิพลทางตรงต่อระดับจิตปัญญาให้ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) เท่ากับ 1.07 ($TE = DE (1.07) + IE (0) = 1.07$) สรุปได้ว่า ลักษณะจิตสังคมของนักเรียน ทั้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน เจตคติต่อการเรียน และพฤติกรรมการเรียนรู้ มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุต่อระดับจิตปัญญาของนักเรียน

๓. ขนาดอิทธิพลของโมเดลจิตปัญญาตามแนวทางพุทธจิตวิทยาโดยมีตัวแปรแฝงด้านลักษณะจิตเดิมและตัวแปรแฝงลักษณะจิตสังคมสามารถอธิบายหรือทำนายระดับจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมปลาย ได้ร้อยละ 80 ($R^2=0.80$)

๕.๑.๗ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามแนวพุทธจิตวิทยามีผลวิเคราะห์ดังนี้

๑. หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ประกอบด้วย

การพัฒนาการทางด้านความคิดของนักเรียนมีกระบวนการ การเรียนรู้ของนักเรียนเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะมีพัฒนาการไปตามวัยต่างๆ เป็นลำดับขั้นพัฒนาการเป็นสิ่งที่ เป็นไปตามธรรมชาติไม่ควรที่จะเร่งให้เด็กข้ามจากพัฒนาการขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งเพราะจะทำให้เกิดผลเสียแก่นักเรียน แต่การจัดประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนในช่วงที่นักเรียนกำลังจะพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่าสามารถช่วยให้นักเรียนพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามบรรณเอร์เน้น ความสำคัญของการเข้าใจธรรมชาติและพัฒนาการของนักเรียนมากกว่าการกระตุ้นนักเรียนให้มีพัฒนาการเร็วขึ้น ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

การใช้หลักพุทธจิตวิทยา เพื่อพัฒนาจิตปัญญาของนักเรียน เป็นองค์ความรู้หลักธรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีลภาวนา และสังคหะวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตตา การประพฤติตนที่เป็นประโยชน์ความมีตนเสมอ เพื่อพัฒนาจิตปัญญาของนักเรียนและนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน ดังนี้

ด้านทานพบว่า นักเรียนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมในโรงเรียนแล้วมีจิตใจเกิดจะช่วยเหลือผู้อื่นที่ทุกข์ยาก โดยการแบ่งปันและบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่ชีวิตประจำวันและเป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้ชีวิตของเขาอยู่อย่างมีความสุขไม่ขัดสนผิดเคืองแก่ชีวิตอีก การกระทำเช่นนี้เป็น การขัดเกลากิเลสของนักเรียนไม่ให้เกิดความโลภ ความโกรธและความหลง ซึ่งเป็นการเสียสละเพื่อผู้อื่น

ด้านศีลพบว่า นักเรียนได้เกิดความเชื่อมั่นในตนว่าเราจะสามารถรักษาศีล ๕ ได้ โดยประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามทางกาย ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ลักขโมยสิ่งของของคนอื่น มีความซื่อตรงสุจริต นักเรียนมีความรักต่อเพื่อนและครูในโรงเรียน นักเรียนได้มีการพูดจาไพเราะอ่อนหวานต่อเพื่อนและครูในโรงเรียนและไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด

ด้านภาวนาพบว่า นักเรียนมีจิตใจเจริญขึ้นด้วยคุณธรรม มีความเมตตาและควบคุมกำจัดขัดเกลากิเลสทำให้นักเรียนมีสติปัญญาในการรู้คิดพัฒนาชีวิตและจิตปัญญาของตนเอง โดยกำจัดกิเลส

อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธและความหลงด้วยการเจริญภาวนาฝึกอบรมจิตใจและมีความสุขแก่ชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น

สรุป การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ การบำเพ็ญทานมัย สีลมัย ภาวนามัย การทำบุญนั้นจะช่วยเป็นแรงจูงใจส่งเสริมให้มนุษย์ทุกเพศทุกวัยรวมถึงเยาวชนมีจิตใจดีรู้จักการให้การเสียสละขจัดความตระหนี่ความโลภจะนำมาซึ่งความสุขและเป็นการเตรียมเสบียงไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ มนุษย์ทุกเพศทุกวัยรวมถึงเยาวชนหมั่นบำเพ็ญบุญจะได้รับอานิสงส์ คือ มีความสุขความเจริญก้าวหน้าในการดำรงชีวิตมีจิตใจบันเทิงเกิดความสุขใจยินดีในกุศลที่ได้กระทำนั้นทั้งในโลกนี้ คือ ปัจจุบันชาติและในโลกหน้าอีกด้วย

ในด้านของการอยู่ร่วมกันในสังคมคือหลักธรรมสังคหะวัตถุ ๔ คือ เพื่อพัฒนาจิตปัญญา

ด้านทานพบว่า การให้เป็นการแสดงความรักความปรารถนาดี มีจิตใจที่เอื้อเฟื้อโอ้อ้อมอารี คือ ทานเกิดการมีเมตตาช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์เดือดร้อน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วยนี้คือให้ทานด้วยความกรุณา ซึ่งนักเรียนได้ทำความดีมีจิตใจที่พัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญงอกงามให้เกิดขึ้นสังคมและส่งเสริมให้กำลังใจนี้คือ การให้ทานด้วยการมูทิตา ซึ่งเป็นการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

ด้านปิยวาจา วาจาเป็นที่รักพบว่า นักเรียนพูดจาไพเราะน่าฟังพูดด้วยความรักความปรารถนาดี พูดจาไม่ส่อเสียดผู้อื่น นีคือ ปิยวาจาด้วยเมตตา ผู้ได้รับความทุกข์มีปัญหาวิตถิ ก็พูดปลอบโยนแนะนำบอกวิธีแก้ไขปัญหาให้ นีคือ ปิยวาจาด้วยกรุณา นักเรียนได้ทำความดีมีจิตใจที่ดีงามบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม ก็พูดจาอนุโมทนาและส่งเสริมในสิ่งที่เป็นประโยชน์นี้คือ ปิยวาจาด้วยมูทิตา

ด้านอัตถจริยาการประพฤติตนที่เป็นประโยชน์พบว่า นักเรียนได้ร่วมกันออกแรงทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ด้วยความรักความสามัคคีปรารถนาดีต่อเพื่อนนักเรียนด้วยกัน นีคือ อัตถจริยาด้วยเมตตา ผู้ที่มีความเดือนร้อน มีความทุกข์ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ มีการช่วยเหลือด้านกำลังต้องการกำลังงานช่วยเหลือ เราก็ช่วยให้เขาพ้นทุกข์จากปัญหานั้นๆ เราช่วยด้วยกำลังกายหรือกำลังปัญญาความสามารถนี้คือ อัตถจริยาด้วยความกรุณา การทำความดีหรือทำประโยชน์ร่วมกัน เช่นนี้เป็นการทำความดี นีคือ อัตถจริยาด้วยมูทิตา

ด้านสมานัตตตา ความมีตนเสมอพบว่า รวมตัวให้เข้ากันไม่ถือตัวร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน โดยประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลายอันเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวน้ำใจประสานใจในความสามัคคีและแสดงความมีน้ำใจต่อกันระหว่างนักเรียนและคนทั่วไปปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นมิตรแท้ ซึ่งมีผลทำให้เกิดการพัฒนาด้านจิตใจ นีคือ เป็นมิตรร่วมทุกข์ร่วมสุขที่แท้จริง

สรุปการบูรณาการสังคหะวัตถุ ๔ พบว่า นักเรียนได้อยู่ร่วมกันในสังคมโดยการอาศัยซึ่งกันและกันอย่างมีความสุข โดยใช้ทฤษฎีของอิริคสันความสำคัญทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจในพัฒนาบุคลิกภาพ ความคิดของอิริคสันถือว่าการพัฒนาการคนเป็นการพัฒนาให้อยู่ในชุมชนได้ซึ่งสอดคล้องกับสุขาจนท์เอมกล่าวว่า พฤติกรรมมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่คนเดียวหรือหลายๆคนก็จะสามารถประยุกต์เข้ากับหลักธรรมสังคหะวัตถุ ๔ ได้อย่างเหมาะสม

๒. หลักจิตวิทยาที่นำมาประกอบด้วย

การเรียนรู้ บรุนเนอร์ (Bruner) พบว่า พัฒนาการทางสติปัญญาเชื่อว่ามนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจและการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการค้นพบด้วยตัวเอง แนวคิดที่สำคัญๆ ของ

บรูเนอร์มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาที่มีผลต่อการเรียนรู้ของการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระดับความพร้อมของผู้เรียน และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียนจะช่วยให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพ การคิดแบบหยั่งรู้เป็นการคิดหาเหตุผลอย่างอิสระที่สามารถช่วยพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้ แรงจูงใจเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จ การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่คนเราสามารถสร้างความคิดรวบยอดหรือสามารถจัดประเภทของสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุด คือ การให้ผู้เรียนค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

การพัฒนาทางสติปัญญาของมนุษย์แบ่งได้เป็น ๓ ชั้น คือ ๑. ชั้นการเรียนรู้จากการกระทำ ๒. ชั้นการเรียนรู้จากความคิด ๓. ชั้นการเรียนรู้สัญลักษณ์และนามธรรม

สรุปการพัฒนาทางสติปัญญาของบรูเนอร์ พบว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทางสติปัญญาเมื่อผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งนำไปสู่การค้นพบและการแก้ปัญหา เรียกว่า การเรียนรู้โดยการค้นพบได้สอดคล้องกับ เยาวพา เตชะคุปต์ เชื่อว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนจะประมวลข้อมูลข่าวสารจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และรับรู้สิ่งที่ตนเองเลือกและใส่ใจการเรียนรู้แบบนี้จะช่วยให้เกิดการค้นพบเนื่องจากผู้เรียนมีความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันที่ทำให้สำรวจสิ่งแวดล้อมและทำให้เกิดการเรียนรู้โดยการค้นพบ

ทฤษฎีปัจจัยจิตสังคม (Erickson)

ทฤษฎีปัจจัยจิตสังคมอีริกสัน ให้ความสำคัญทางด้านสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมด้านร่างกายจิตใจพบว่า มีบทบาทการพัฒนาบุคลิกภาพความคิดถือว่าพัฒนาการของคนไม่ได้จบแค่วัยรุ่น แต่ต่อไปจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต คือ วัยชรา ความพอใจความสิ้นหวังและความไม่พอใจในปลายของชีวิต ผู้มีอาวุโสบางท่านยอมรับว่าได้มีชีวิตที่ดีและได้ทำดีที่สุด ยอมรับว่าตอนนี้แก่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขมีความพอใจในชีวิตไม่กลัวความตาย ยอมรับว่าคนเราเกิดมาแล้วก็ต้องตาย

สรุป ทฤษฎีปัจจัยจิตสังคม พบว่า การพัฒนาชีวิตตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชราเชื่อว่าวัยแรกของชีวิตเป็นวัยที่เป็นรากฐานเบื้องต้นและวัยต่อๆ มาก็สร้างจากรากฐานนี้ หากในวัยเด็กได้รับการดูแลอย่างดีก็จะช่วยให้เด็กมีความเชื่อถือนั่นในตนและมุ่งในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ วราภรณ์ วัจนะพันธ์ผลการวิจัยพบว่าเด็กที่ได้จัดกิจกรรมแบบสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในก่อนการจัดกิจกรรมในด้านการแสดงออก ด้านการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ และด้านในความภาคภูมิใจในตน มีความตั้งใจที่พัฒนาตนเอง เมื่อเติบโตขึ้นจะเป็นผู้ที่รับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน มีความซื่อสัตย์ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น เมื่อเป็นผู้ใหญ่จะเป็นผู้เสียสละไม่เห็นแก่ตัว

๓. การบูรณาการหลักสูตรกับหลักจิตวิทยา

พบว่า หลักสูตรมโนศึกษาวัด ๓ คือ ทาน สีล ภาวนา จะช่วยเป็นแรงจูงใจส่งเสริมให้มนุษย์ทุกเพศทุกวัยให้มีจิตใจดีงามรู้จักการให้การเสียสละซึ่งขจัดความตระหนี่ความโลภบูรณาการเข้ากับหลักจิตวิทยาการพัฒนาทางสติปัญญาของบรูเนอร์เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทางสติปัญญาเป็นการบูรณาการเข้ากันอย่างเหมาะสม คือ การพัฒนาจิตและพัฒนาปัญญา

พบว่า หลักสูตรสังคหะวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน รู้จักแบ่งปันให้สิ่งของแก่ผู้อื่น พุดจาไพเราะ ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม มิมีตรเกิดจากทางด้านจิตใจมีความยิ้มแย้มแจ่มใส สนทนาเจรจาไพเราะสงเคราะห์

เกี่ยวกันบูรณาการเข้ากับหลักจิตวิทยาของอิริคสันการพัฒนาปรับพฤติกรรมให้มีบุคลิกภาพดี มีการพูดจาอย่างสุภาพมีอารมณ์ดีเข้ากับสังคมชุมชนได้อย่างเหมาะสม

สรุป การนำหลักพุทธธรรมบูรณาการเข้ากับหลักจิตวิทยา โดยมีจิตใจดีงามมีสติปัญญา การรู้คิดและปรับพฤติกรรมให้มีบุคลิกภาพที่ดีในสังคม บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับหลักจิตวิทยา การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญาและการพัฒนาสังคมอย่างเหมาะสม

๔. การอภิปรายหลักธรรมและจิตวิทยาพัฒนาจิตปัญญา

พบว่านักเรียนได้นำหลักธรรมที่ได้ศึกษามาจัดเป็นกระบวนการทางสติปัญญามีลักษณะการซึมซับให้เกิดสติปัญญา เป็นกระบวนการทางสมองในการรับรู้ประสบการณ์ เรื่องราว และข้อมูลต่างๆ เข้ามาสะสมเก็บไว้เพื่อใช้ประโยชน์

พบว่า การจัดระบบคือ กระบวนการทางสมองในการรับรู้เดิมและประสบการณ์รับรู้ขึ้นมาใหม่ ให้เข้ากันเป็นระบบทางปัญญาที่ตนสามารถเข้าใจได้ เกิดเป็นโครงสร้างทางปัญญาขึ้นมาใหม่ได้ผลอย่างแท้จริง

พบว่า เกิดความสมดุลเป็นกระบวนการรับรู้ทางสติปัญญาเป็นไปอย่างผสมผสานกลมกลืนทำให้เกิดสภาพที่มีความสมดุลขึ้น หากนักเรียนไม่สามารถปรับประสบการณ์รับรู้ใหม่และประสบการณ์รับรู้เดิมให้เข้ากันได้ จะทำให้เกิดภาวะความไม่สมดุลและความขัดแย้งทางปัญญาในตัวของเด็กนักเรียนนั่นเอง

๕. องค์ความรู้จากการวิจัย

การสังเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๘ ท่าน เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลจิตปัญญาตามหลักพุทธธรรมและจิตวิทยาสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๕.๑ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผลการสังเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทย์ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิได้อธิบาย ดังนี้

๑. ด้านความเชื่อมั่นในตน

แนวคิดลักษณะจิตเดิมพบว่า ความเชื่อมั่นในตนเองมีความคิดเกิดจากการได้รับรู้การได้ปฏิบัติซ้ำๆ หลายๆ ครั้งจนได้เกิดความเชื่อว่าการปฏิบัติในครั้งต่อไปจะไม่มีข้อผิดพลาดบกพร่อง นักเรียนขาดการปลูกฝังจากครอบครัวจากโรงเรียนระดับมัธยมปลาย การฝึกฝนยังมีน้อยรวมทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวทำให้เอาใจใส่ต่อบุตรหลานด้านการพัฒนาลดลงและยังมีการใช้สื่อเทคโนโลยีในทางที่ไม่ถูกต้องเป็นสิ่งรบกวนในความตั้งใจมุ่งมั่นขาดใฝ่เรียนรู้ได้ความเชื่อมั่นในตนเองจะเกิดขึ้น ถ้าผู้ปกครองให้การเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม มีความมั่นคงอดทนให้ออกสัปดาห์ในการทำสิ่งใดๆ ตามความปรารถนาของตนเอง โดยอยู่ในการดูแลของผู้ปกครองจะทำให้เด็กภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเองมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้อื่นจิตเดิมของผู้เรียนยังคงถูกครอบงำด้วยความมกมายที่ศาสนาพุทธยังคงเข้าถึงสภาวะจิตของผู้เรียนได้น้อย ผู้เรียนขาดทักษะในการคิด วิเคราะห์ในการใช้หลักอริยสัจ ๔ มาเป็นกระบวนการสร้างปัญญาตามหลักไตรสิกขาให้ผู้เรียน ขาดความเชื่อมั่นในการแสวงหาความรู้ และสภาวะคิดเชื่อปัญญา ขาดความเชื่อมั่นในการแสดงออก เพื่อการแลกเปลี่ยนและ

คัดกรองเพื่อให้เกิดปัญญาโดยครูทำให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนในการอธิบาย ยกตัวอย่างทบทวนเพื่อให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในการเรียน

๒. ด้านลักษณะมุ่งอนาคต

ด้านการวางแผนในการเรียนสอนพบว่า อนาคตของนักเรียนในวันข้างหน้าต้องวางแผนให้นักเรียนรู้จักแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะโลกย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหา โดยสอนใช้ปัญหาเป็นฐานฝึกกระบวนการคิดสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม และมอบหมายงานเน้นกระบวนการกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ ฝึกทักษะฝึกปฏิบัติ ฝึกสมาธิ คิดเป็นทำเป็นแก้ปัญหาได้โดยพัฒนาสติปัญญาของตนเอง คนที่มีปัญญาก็มีความสามารถในการเรียนรู้ การทำงานและการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ มีความคิดสร้างสรรค์ มีเหตุผล มีความมั่นใจในตนเอง และรู้จักปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่ตนทำงานอยู่ได้และการเรียนการสอนในอนาคตฝึกให้ผู้เรียนได้มีทั้งปรีดีและปฏิบัติในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันและมีกระบวนการฝึกผู้เรียนตามหลักของไตรสิกขาที่อยู่บนพื้นฐานของอริยสัจ ๔ โดยปรับกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการยอมรับต่อหลักของกาลมสูตร โดยวางแผนในการหาข้อมูลเพิ่มความรู้ให้ตัวเองไม่ว่าจะเป็นการเตรียมเนื้อหาการทางอบรมความรู้มาเพิ่มเติม การหาเทคนิคใหม่ๆ ในการสอนโดยใช้วิธีการส่งเสริมทักษะชีวิตให้มีการจัดกิจกรรมหลากหลายและบูรณาการเข้าสู่ชั้นเรียน

๓. ด้านสุขภาพจิต

ด้านการควบคุมอารมณ์ พบว่า นักเรียนใช้หลักเหตุผลในการสื่อสารกับนักเรียน และวิเคราะห์คำถามของนักเรียนให้ชัดเจนว่า สิ่งที่นักเรียนอยากทราบคืออะไร โดยนำข้อมูลในการพัฒนาผู้เรียนและการดูแลช่วยเหลือเป็นรายบุคคลให้เกิดอารมณ์รับรู้ในการเรียนดีขึ้นและมีความรัก เข้าใจเมตตาที่จะช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักเรียนได้โดยมีอารมณ์ร่วมใช้หลักเหตุผลในการเรียน การสอน อารมณ์ในทางที่ไม่ดีจะไม่เกิดการควบคุมอารมณ์ของตนเองทำได้หลายวิธี เช่น การออกกำลังกายและการทำจิตใจให้สงบ และการควบคุมอารมณ์ พยายามให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมตามสถานการณ์ควบคุมโดยการออกจากสถานที่ๆ เกิดความเครียด อยู่ในที่ผ่อนคลายอารมณ์ ฟังเพลง หรืออยู่ในบรรยากาศที่ดีสบายๆ ให้คิดว่านักเรียนเป็นเหมือนลูกจะสามารถทำให้มีอารมณ์ที่ปรารถนาดีและมีความเอื้ออาทรต่อนักเรียนจะไม่โกรธโมโหโดยครูต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ ต้องให้ทั้งความรู้และคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหากับนักเรียนครูต้องเป็นผู้ที่ควบคุม อารมณ์อย่างที่สุด ติดต่อผู้ปกครองให้รับทราบพฤติกรรมของนักเรียน เพื่อหาทางแก้ปัญหาร่วมกัน

๔. ด้านการตระหนักรู้

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน พบว่า การศึกษาและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างยิ่ง เพราะการได้สัมผัสของจริง และลงมือปฏิบัติย่อมเกิดการเรียนรู้ได้คงทนกว่าการอ่าน การฟัง การบรรยายความรู้ โดยโรงเรียนที่เอื้อต่อการศึกษารับรู้กับบริบทของโรงเรียน สิ่งแวดล้อมก็แตกต่างกัน ชนบทจะแตกต่างกันในเมือง คือติดคนละด้าน แต่ยังใช้หลักสูตรแกนกลางเป็นหลัก คือ ต้องดูที่บริบทแต่ละโรงเรียนมีการให้ความสำคัญเชิงวิชาการ เพื่อพัฒนาสติปัญญาควรเน้นให้มากขึ้นมีการสนับสนุนสื่ออุปกรณ์ทางการศึกษา มีการพัฒนาระบบห้องสมุดให้เป็นบรรยากาศที่เอื้อต่อการสืบค้น การอ่าน การพัฒนางานตามกรอบแนวคิด ตามวิสัยทัศน์ถ้าโรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่ดี ทั้งบุคลากร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์

ก็จะทำให้การศึกษาพัฒนาไปได้เป็นอย่างดีการฝึกคนเกิดการเรียนรู้จากสภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักที่จะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจและเกิดปัญหาในการอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขโรงเรียนมีห้องเรียนที่เหมาะสมสอดคล้องกับจำนวนนักเรียนหลายห้องเรียนมีทีวีแต่ยังขาดสายเชื่อมต่อกับโน้ตบุ๊กบางห้องและขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียน สิ่งแวดล้อมก็แตกต่างกันชนบทจะแตกต่างกับในเมือง คือ ดินคนละอย่างกัน แต่ยังใช้หลักสูตรแกนกลางเป็นหลัก คือ ต้องดูที่บริบทแต่ละโรงเรียน

๕. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู

แนวทางการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ พบว่า การเรียนการสอนแนะนำการสืบค้น ร่วมประชุมอบรมและสัมมนา มีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและใช้กระบวนการคิดหลักโยนโสมนสิการ ความมีมารยาทปฏิบัติตน การประพฤติดี ตามหลักทางพระพุทธศาสนา และมีการสนับสนุนส่งเสริมคุณธรรมนำความรู้ การอบรมควรเน้นเชิงบวกให้มาก โดยให้ความรักความเมตตา การดูแลอย่างใกล้ชิด การฝึกนักเรียนให้นั่งสมาธิ มีการเพิ่มวิชาการแบบหลักสูตรเก่า เช่น การท่องอาขยาน การสอนศีลธรรมให้มากขึ้น โดยมีการฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะชีวิต การรับทราบหน้าที่ของแต่ละคนให้ ความเสมอภาคความไว้วางใจ การพูดคุยกับนักเรียนให้เข้าใจในหน้าที่ของนักเรียน

๖. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน

ในด้านความสัมพันธ์ พบว่านักเรียนมีสติปัญญาสามารถพัฒนาตนได้และใฝ่ดีและมีความพยายามช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหน้าที่ของนักเรียน การศึกษาเป็นการพัฒนาให้นักเรียนรู้จักรักสามัคคีที่จะพึ่งพาช่วยเหลือกันเอง นักเรียนมีความสามารถในการเรียนรู้และทำงานปรับตัวเข้าด้วยกันเอง และมีความมั่นใจในตนเองและรู้จักปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่ตนทำงานร่วมกันได้มีการควบคุมอารมณ์ให้มั่นคง ทำจิตใจให้สงบไม่มีความขัดแย้งใดๆ กับเพื่อนนักเรียน โดยทำจิตใจให้เบิกบานกับทุกสถานการณ์และมีอารมณ์ในการเรียนการสอนนักเรียนด้วย โดยมีความคิดสร้างสรรค์และมีเหตุผลร่วมกันโดยรู้จักปรับตัวเข้าหากันอย่างมีระบบที่ตนทำงานอยู่ โดยที่นักเรียนได้ตระหนักรู้ถึงการอยู่ร่วมกันก็จะเกิดแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญของนักเรียนด้วยกันเอง

๗. ด้านเจตคติต่อการเรียน

หลักการเรียนรู้ พบว่า เรียนการสอนให้นักเรียนตระหนักถึงการเรียนว่าถึงประโยชน์อนาคตของตนในวันข้างหน้าเพื่อนนักเรียนได้เกิดแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญต่อการเรียนโดยที่นักเรียนเป็นวัยที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์มีความสามารถที่จะเปลี่ยนความคิดทัศนคติไปในทางที่ดีได้ การรู้เท่าทันของนักเรียนในปัจจุบันทำให้มีปรับตัวให้เข้ากับสังคมนั้นๆ ได้การทำคามดี มีจิตใจที่บริสุทธิ์เจตนาดีที่ดีต่อการเรียนของนักเรียนมีเชื่อมั่นในการแสดงออก เพื่อให้เกิดความมั่นใจในตนเองและการศึกษาต้องใช้หลักจิตวิทยาตามหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดใฝ่ศึกษาเพิ่มเติมวิชา คือ การศึกษาค้นคว้าทดลองและอื่นๆ

๘. ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้

ในพฤติกรรมด้านการเรียนรู้ พบว่า การพัฒนาเพื่อให้อยู่ในสังคมได้ หมั่นตรวจสอบตนเองให้อยู่กรอบของคุณงามความดี ตามหลักคำสอนทางศาสนา การปฏิบัติตนให้ดีพร้อมตลอดเวลาให้อยู่ในกรอบของคุณงามความดีตามหลักคำสอนทางศาสนาการพัฒนาความก้าวหน้าเชิงวิชาการ การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล การรับทราบและหน้าที่ ความเอื้ออาทรเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ

ความรักและศรัทธาในหน้าที่การงานรู้เท่าทันของสังคมนั้นๆหมั่นสำรวจตนเองและดำเนินการปรับปรุงในส่วนที่บกพร่องและเพิ่มเติมในสิ่งที่ดีให้ดียิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกตลอดเวลาหมั่นศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

๕.๒ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๑. ลักษณะจิตเดิม ลักษณะทางจิตใจที่เป็นพื้นฐานของความคิดและความรู้สึกของบุคคลที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมด้านความแตกต่างระหว่างบุคคลครอบครัวและสมาชิกในชุมชน และเป็นสภาวะทางจิตใจที่ผลักดันให้เกิดพฤติกรรม ดังนี้

๑.๑. ผลการสัมภาษณ์ด้านความเชื่อมั่นในตน พบว่า นักเรียนเชื่อมั่นในตนเองมีความคิดเกิดจากการได้รับรู้การได้ปฏิบัติซ้ำๆจนได้เกิดความเชื่อว่าการประพฤติตนให้เป็นคนดีมีความมั่นใจในการกระทำสิ่งปรารถนาของตน ผู้ปกครองให้การเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมเอาใจใส่ต่อบุตรหลานปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวทำให้ความตั้งใจมุ่งมั่นใฝ่เรียน สภาวะจิตของผู้เรียนขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์ ขาดความเชื่อมั่นในการแสวงหาความรู้ และขาดความเชื่อมั่นในการแสดงออก

๑.๒ ด้านลักษณะมุ่งอนาคต พบว่า ความสามารถในการคาดการณ์ไกลและเล็งเห็นผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคตมีการวางแผนการเรียนรู้การทำงานและการวางแผนในการดำเนินชีวิตในอนาคตของตน ซึ่งมีความมุ่งมั่น มีความคิดไตร่ตรองมุ่งอนาคตไปข้างหน้า โดยมีการวางแผนและการแสดงออกของนักเรียน

๑.๓ ด้านสุขภาพจิต พบว่า สภาวะของจิตใจที่มีความสุขสามารถควบคุมอารมณ์ให้มั่นคงทำจิตใจให้เบิกบานแจ่มใสปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ทุกสถานการณ์ โดยปราศจากความวิตกกังวลหรือข้อขัดแย้งใดๆ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม

๑.๔ ด้านการตระหนักรู้ พบว่า การที่บุคคลถูกคิดได้ด้วยปัญญาจากทัศนคติที่มีต่อสิ่งเร้าอันเกิดจากบุคคลสถานการณ์กลุ่มสังคมที่โน้มเอียงหรือที่จะตอบสนองในทางบวกหรือทางลบเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ โดยองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดความตระหนักรู้และมีความเข้าใจมีอารมณ์ความรู้สึก มีการแสดงออกทั้งทางกายทางวาจาที่มีต่อสิ่งเร้าหรือแนวโน้มที่บุคคลจะกระทำของตนในด้านดีหรือชั่ว

๒ ด้านลักษณะจิตสังคม

๒.๑ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู พบว่า การให้ความช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันของครู ได้รับการยกย่องในหมู่นักเรียนทำให้รู้สึกที่พึงใจให้ความอบอุ่นและปลอดภัยของนักเรียน พร้อมส่งเสริมให้นักเรียนเกิดพัฒนาการจิตที่ดีของนักเรียนทางด้านอารมณ์สังคม และการเรียนรู้

๒.๒ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน พบว่า การรับรู้เรื่องราวของชีวิตจากการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในกลุ่มหรือจากการได้ร่วมกิจกรรมมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันมีการสนทนาพูดคุยกันเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันที่ตนได้พบเห็นหรือร่วมกันกิจกรรมด้วยกันในขณะที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียน

๒.๓ ด้านเจตคติต่อการเรียน พบว่า สภาพความรู้สึกทางด้านจิตใจที่เกิดจากประสบการณ์เรียนรู้จากอาจารย์ผู้สอน และการรับรู้จากการเรียนของนักเรียนอันเป็นผลทำให้เกิดมี

ท่าทีหรือมีความคิดเห็นรู้สึกต่อความนึกคิดและความต้องการในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

๒.๔ ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ พบว่า การฝึกฝนพัฒนาตนให้เกิดมีจิตและปัญญาจากการเรียนรู้และพร้อมที่จะพัฒนาตามสติปัญญาของตนตามสภาพแวดล้อม เพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติ นักเรียนสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมต่างๆ ของตนไปในทางที่ดีขึ้นหลักจากการเรียนรู้

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓.๑ ด้านการพัฒนาจิตพบว่า การกำจัดจิตใจและอารมณ์ให้มีความสงบเยือกเย็นตามหลักพุทธธรรม และนำสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาไปพิจารณาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้เกิดประโยชน์ไปในทางที่ดี ถ้าจิตของคนเราได้มีการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดีก็จะเกิดความรักใคร่เอ็นดูเมตตาสงสารต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ตลอดจนมีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมและสามารถเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

๓.๒ ด้านการพัฒนาปัญญา พบว่า ความรู้เกิดจากการฟัง การคิดพิจารณาอย่างชนิดที่มีความเข้าใจและทดลองการปฏิบัติจนเกิดเป็นความรู้ ประกอบกับการอ่านหนังสือตำราสิ่งที่เป็นสาระประโยชน์สำคัญและรู้จักแยกแยะเนื้อหาสรุปใจความนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้อยู่กับโลกชีวิตและธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม

๓.๓ ด้านการพัฒนาสังคมพบว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนที่อยู่ร่วมกันไปในทางที่ดีขึ้นทั้งทางวัตถุและจิตใจอันทำให้การดำเนินชีวิตให้เจริญรุ่งเรือง มีความรักสามัคคีในหมู่คณะของครอบครัวตามฐานะของแต่ละบุคคล โดยปราศจากภัยอันตรายต่างๆ เพื่อให้เกิดความสุขและเจริญก้าวหน้าในสังคม

๕.๓ ผลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผลการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลปรากฏดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่ม

๑) ความเชื่อมั่นในตนพบว่า ผู้เรียนยังคงถูกครอบงำด้วยความมั่งงายที่ศาสนาพุทธยังคงเข้าถึงสภาวะจิตของผู้เรียนได้น้อยผู้เรียนขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์ในการใช้หลักอริยสัจ ๔ มาเป็นกระบวนการสร้างปัญญาตามหลักไตรสิกขาผู้เรียนขาดความเชื่อมั่นในการแสวงหาความรู้และสภาวะคิดเชื่อปัญญาขาดความเชื่อมั่นในการแสดงออก เพื่อการแลกเปลี่ยนและคัดกรองเพื่อให้เกิดปัญญา การเรียนการสอนในอนาคตฝึกให้ผู้เรียนได้มีทั้งปรีดีและปฏิบัติในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันและมีกระบวนการฝึกผู้เรียนตามหลักของไตรสิกขาที่อยู่บนพื้นฐานของอริยสัจ ๔ โดยปรับกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการยอมรับต่อหลักของกาลมสูตร

๒) ด้านลักษณะมุ่งอนาคตพบว่า การฝึกเกิดการเรียนรู้จากสภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยหลักที่จะให้ผู้เรียนได้เข้าใจและเกิดปัญญาในการปรับจะให้อยู่ในสังคมได้ดีฉันทวางแผนในการหาข้อมูลเพิ่มความรู้เตรียมเนื้อหาความรู้มาเพิ่มเติมและเทคนิคใหม่ๆ ในการสอนนักเรียนเป็นอนาคตของชาติหากเราให้เด็กเป็นคนดีสังคมในอนาคตก็จะดีโดยมีทัศนคติที่ดีกับนักเรียนแต่ละคนสามารถฝังพฤติกรรมที่ดีได้ในอนาคตและการที่นักเรียนมีสติปัญญาการหยั่งรู้คิดเฉลียวฉลาดต่อไปมี

อนาคตที่ก้าวหน้านักเรียนเป็นเด็กดีของชาติเราก็จะเห็นสังคมในอนาคตจะดีขึ้นและการเรียนรู้วิชาต่างๆสามารถพัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๓) ด้านสุขภาพจิตพบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมรักษาศีลเป็นนิจอย่างสม่ำเสมอทำจิตใจให้มั่นคง โดยธรรมะคือโอสธสามารถรักษาสุขภาพจิตได้อย่างดี โดยที่เราปล่อยจิตให้ว่างมีความเชื่อมั่นในตัวเองน้อยก็จะทำให้พลังของสุขภาพจิตน้อยลงและมีผลกระทบไปยังจุดอื่นๆ ในร่างกายของเราได้ และโดยพื้นฐานของคนไทยยังไม่เชื่อมั่นในเรื่องหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเท่าไร จึงเป็นเหตุให้ทุกๆ คนมีสุขภาพจิตที่ไม่แข็งแกร่งการเรียนรู้และพัฒนาจิตปัญญาของตนอยู่เสมอๆ จะทำให้มีสุขภาพจิตดีสามารถเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เราอาศัยนี้ได้ตลอดเวลาและการควบคุมอารมณ์เป็นสิ่งสำคัญที่สุดซึ่งจะทำให้เรามีสมาธิเกิดปัญญาและมีสุขภาพจิตที่ดีและมั่นคงไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคใดๆ หมั่นศึกษาหลักธรรมนำความรู้ที่ได้ศึกษามาปรับปรุงพัฒนาดตนเองเพื่อที่จะรักษาให้สุขภาพจิตดีมีพลังในการต่อสู้กับภาระกิจการงานต่อไปโดยมีทัศนคติที่ดีมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันและเข้าใจในหลักธรรมก็สามารถรักษาสุขภาพจิตให้ดีได้และเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดียึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญในการดำเนินชีวิตก็สามารถทำให้จิตของเรานั้นคงไม่ขวัดแกว่งก็ทำให้สุขภาพจิตของเราดีขึ้น

๔) ด้านการตระหนักรู้ พบว่า การศึกษาขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียนและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนการเรียนรู้ของนักเรียนย่อมเกิดจากการลงมือปฏิบัติ และได้สัมผัสของจริงและความคิดเห็นว่าสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนน่าจะเอื้ออำนวยต่อการศึกษ เพราะได้สัมผัสของจริง และลงมือปฏิบัติย่อมเกิดทักษะการเรียนรู้ได้คงทนกว่าการอ่านการบรรยาย

๕) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูพบว่า โดยอบรมและสัมมนาชี้แนะแนวทางวิชาการให้แก่ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในบทเรียนมีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและใช้กระบวนการคิดหาเหตุผล โดยมีการปฏิบัติตนตามหลักทางพระพุทธศาสนา และมีการสนับสนุนส่งเสริมคุณธรรมนำความรู้เน้นการอบรมเชิงวิชาการให้มาก ให้ความรักความเมตตาสามัคคีและการดูแลอย่างใกล้ชิดให้นักเรียนมีการฝึกนั่งสมาธิเพื่อใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญในสิ่งที่เราเรียนมาให้มากขึ้น

๖) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน พบว่า นักเรียนสามารถทำกิจกรรมด้านวิชาการร่วมกับนักเรียนกันเองได้ ในด้านเนื้อหาทางวิชาการมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การศึกษาเป็นการพัฒนาให้นักเรียนรู้จักรักสามัคคี และมีความสามารถในการเรียนรู้และกิจกรรมร่วมกันสามารถปรับตัวเข้าหากันได้ มีการควบคุมอารมณ์ไม่มีความขัดแย้งใดๆ ในการทำงานร่วมกับเพื่อนนักเรียนด้วยกัน

๗) ด้านเจตคติต่อการเรียน พบว่า การเรียนมีประโยชน์อนาคตในภายวันข้างหน้าและการตระหนักรู้จะเกิดแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญต่อกำลังศึกษาอยู่สามารถที่จะเปลี่ยนความคิดทัศนคติไปในทางที่ดีได้การรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ในปัจจุบันทำให้ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสังคมนั้นๆ ได้

๘) ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้พบว่า การพัฒนาจิตปัญญาทำให้เกิดการเรียนรู้มีพฤติกรรมอยู่ร่วมในสังคมได้ การปฏิบัติตนให้อยู่ในหลักธรรมคำสอนทางศาสนา โดยการปฏิบัติตนให้ถึงพร้อมในการเรียนรู้กฎแห่งธรรมชาติทำให้เปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ ได้และการพัฒนาให้มี

ความก้าวหน้าทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงได้ การรู้บทบาทหน้าที่และศรัทธาในหน้าที่ทำให้รู้เท่าทันสังคมในปัจจุบันได้ และสำรวจจุดบกพร่องตนเองอยู่เสมอเป็นการปรับพฤติกรรมต่างๆได้เพื่อให้รู้เท่าทันกับโลกชีวิตและธรรมชาติได้อย่างแท้จริง

๙) ด้านการพัฒนาจิต พบว่า การเรียนรู้กำหนดอารมณ์ให้มีความสงบเยือกเย็นนำสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาไปพิจารณาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้เกิดประโยชน์ไปในทางที่ดี จิตของคนเราได้มีการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดีก็จะเกิดความรักใคร่เมตตาสงสารต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ตลอดจนมีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมและสามารถเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

๑๐) ด้านการพัฒนาปัญญา พบว่า ความรู้เกิดจากการฟัง การคิดพิจารณาอย่างชนิดที่มีความเข้าใจและปฏิบัติจนเกิดเป็นความรู้ ประกอบกับการอ่านตำราสิ่งที่เป็นสารประโยชน์สำคัญ และรู้จักแยกแยะเนื้อหาสรุปใจความนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้อยู่กับโลกชีวิตและธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม

๑๑) ด้านการพัฒนาสังคม พบว่าการเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการความสัมพันธ์อันดีประสานหมู่ชนให้รู้จักความสามัคคีเยี่ยมเยียนแจ่มใส สันติภาพุดจาไฟระอุเคราะห์ก็ถอยไป ในทางที่ดีทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุขในสังคม

๕.๑.๘ ศึกษาพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยา

ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์บูรณาการหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ สังคหะวัตถุ ๔ กับ จิตวิทยาเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์ช่วยเหลือกันเป็นแรงจูงใจส่งเสริมให้นักเรียนได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันประกอบด้วยการรู้จักแบ่งปันให้สิ่งของแก่ผู้อื่น การเจรจาด้วยคำสุภาพไพเราะมีเหตุผล การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม และความมีตนเสมอหรือการวางตนเสมอต้นเสมอปลายส่วนปัจจัยจิตสังคมของ อิริคสันเชื่อว่า วัยแรกของชีวิตเป็นวัยที่เป็นรากฐานเบื้องต้น และวัยต่อๆ มาก็สร้างจากรากฐานนี้ ถ้าหากในวัยทารกเด็กได้รับการดูแลอย่างดีและอบอุ่น ก็จะช่วยให้เด็กมีความเชื่อถือในผู้อื่น ตั้งแต่ปีตามารดาบุคคลต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเขาเด็กช่วยตนเองมีความตั้งใจที่จะทำอะไรเองและเมื่อเด็กเติบโตขึ้นรู้สึกว่าเขาเอง มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น สามารถที่ยอมรับในสิ่งที่ดีและไม่ดีของตนเองได้และจะสนิทสนมกับเพศเดียวกันและเพศตรงข้ามโดยสนิทใจ โดยไม่มีความอิจฉาว่าเพื่อนจะดีกว่าตน เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นผู้เสียสละไม่เห็นแก่ตัวดูแลผู้ที่อ่อนเยาว์กว่า ดังนั้นจึงมองเห็นพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการศึกษาพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจิตปัญญาของนักเรียนบนฐานคิดตามแนวพุทธจิตวิทยาและจิตวิทยาตะวันตก

ดังนั้นหลักพุทธธรรมกับจิตวิทยาสามารถบูรณาการเข้ากันได้เหมาะสมทุกประการ ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับอาจารย์มีส่วนสำคัญต่อการเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้และส่งผลต่อการมาเรียนของนักเรียน ครอบครัวและเพื่อนเป็นสถาบันทางสังคมที่ใกล้ชิดกัน และได้รับการกล่าวถึงโดยทั่วไปว่ามีอิทธิพลต่อคุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียน มีอิทธิพลจากปัจจัยครอบครัวและเพื่อนได้ครอบคลุมเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือความสัมพันธ์กับพ่อแม่และกับเพื่อน การสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวและการเห็นแบบอย่างจากการสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนเข้าไว้ด้วยกัน

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ ผลการวิเคราะห์ลักษณะจิตเดิมด้านความเชื่อมั่นในตนเองพบว่านักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองเกิดจากการได้รับรู้และได้ปฏิบัติ มีความเชื่อมั่นจากครอบครัวและโรงเรียนการฝึกฝนอบรมด้านจิตปัญญา^๑ มีความตั้งใจใฝ่เรียนรู้ภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเองเกิดความเชื่อมั่น^๒ มีความเชื่อมั่นในการแสดงออก การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทำให้เกิดปัญญาโดยครูทำให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนโดยการอธิบายยกตัวอย่างและทบทวนบทเรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเรียนด้านลักษณะมุ่งอนาคตพบว่า นักเรียนมีการวางแผนในการเรียน เพื่ออนาคตของนักเรียน รู้จักหาความรู้และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม และมอบหมายงานเป็นกลุ่มมีการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ และคิดเป็นทำเป็นปรับตัวเข้ากับสถานการณ์อย่างมีเหตุผล เรียนรู้ทั้งปรีชาญาณและปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขาที่อยู่บนพื้นฐานตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓^๓ และสังคหะวัตถุ ๔ มีทานเป็นต้น ด้านสุขภาพจิตพบว่า การควบคุมอารมณ์ใช้หลักเหตุผลในการสื่อสารกับสิ่งที่นักเรียนอยากรู้ การพัฒนาผู้เรียนและการดูแลช่วยเหลือให้เกิดอารมณ์รับรู้^๔ ในการเรียนดีขึ้นมีความเข้าใจเมตตาที่จะช่วยปรับพฤติกรรมนักเรียนให้มีอารมณ์ร่วมในการเรียน

ด้านการตระหนักรู้พบว่า นักเรียนมีความเอื้อต่อการศึกษาและมีการเรียนรู้^๕ นักเรียนได้สัมผัสของจริงและลงมือปฏิบัติย่อมเกิดการเรียนรู้และพัฒนาสติปัญญาและทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจในการปรับตัวให้อยู่ในสังคม

๕.๒.๒ ผลการวิเคราะห์ลักษณะจิตสังคมด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูพบว่า ครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการเรียนรู้สรุปบทเรียน โดยเน้นสื่อการเรียนการสอนแนะนำการสืบค้น และมีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและใช้กระบวนการคิดหลักโยนโสมนสิการ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาฝึกนั่งสมาธิมีการสอนศีลธรรมให้มาก รัฐบาลทบทวนหน้าที่ของแต่ละคนให้ความเสมอภาคความไว้วางใจ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียนพบว่า นักเรียนมีปัญญาสามารถพัฒนาตนเองและให้นักเรียนรู้จักรักสามัคคีมีความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวเองเข้ากับสถานการณ์ได้ และมีความคิดสร้างสรรค์อย่างมีเหตุผลร่วมกันเกิดแรงจูงใจ^๖ ในการทำกิจกรรมร่วมของนักเรียนกันเองด้านเจตคติต่อการเรียนพบว่า นักเรียนเรียนรู้ถึงประโยชน์ในอนาคตของตนเกิดแรงจูงใจเห็นความสำคัญต่อการเรียน สามารถเปลี่ยนความคิดทัศนคติไปในทางที่ดีและรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ใน

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๘๐-๘๑.

^๒ ประสาน ทิพวรรณ หอมพล, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: พิธีกรรมการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๐, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) , ก้าวไปในบุญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๖๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิวัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๙), หน้า ๖.

^๔ พวงเพชร สุรัตน์กุล, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๖๐.

^๕ แจ่มจันทร์ นิลพันธ์, นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๗), หน้า ๘๘.

^๖ สติยวงศ์ วงศ์สวรรค์, รศ., จิตวิทยาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑.

ปัจจุบันได้^๗ การมีเจตนาที่ดีต่อการการแสดงออก เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการศึกษาเล่าเรียนโดยใช้หลักแนวจิตพุทธวิทยาเป็นตัวกำหนด การศึกษาหาประสบการณ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องด้านพฤติกรรม การเรียนรู้พบว่า นักเรียนได้พัฒนาตนเอง เพื่อให้อยู่ในสังคมและอยู่กรอบของคุณงามความดี ตามหลักพระพุทธศาสนา การพัฒนาความรู้ให้ก้าวหน้าในด้านเชิงวิชาการ และการยอมรับรับบทบาทหน้าที่ และความมีน้ำใจ ความรักสามัคคีศรัทธาในหน้าที่^๘ เพื่อเรียนรู้สิ่งต่างๆ ให้ทันสังคมอยู่เสมอ

๕.๒.๓ ผลการวิเคราะห์ลักษณะจิตปัญญาด้านจิตพบว่า การใช้หลักเหตุผลและวิเคราะห์คำถามของนักเรียนสิ่งที่นักเรียนอยากรู้ การพัฒนาผู้เรียนมีความรักเข้าใจเมตตาที่จะช่วยเปลี่ยนพฤติกรรมได้ การออกกำลังกายและการนั่งสมาธิทำจิตใจให้สงบ และการควบคุมอารมณ์ให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมเมื่อเกิดปัญหาครูต้องติดต่อผู้ปกครองให้รับทราบพฤติกรรมของนักเรียน เพื่อหาทางแก้ปัญหาร่วมกันต่อไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรอนงค์ แจ่มผล^๙ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายในตนของนักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู” ด้านปัญหาพบว่านักเรียนมีความเชื่อมั่นจากการรู้ในตนเองเกิดการรับรู้และได้ปฏิบัติจนเกิดความเชื่อมั่น มีความตั้งใจมุ่งมั่นใฝ่เรียนรู้ในตนเอง^{๑๐} ผู้ปกครองให้โอกาสเด็ก เด็กภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเองและการคิดวิเคราะห์พิจารณาในการใช้หลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ และสังคหะวัตถุ ๔ มาเป็นการสร้างสติปัญญาให้ผู้เรียน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการแสดงออก โดยการอธิบายยกตัวอย่างและทบทวนบทเรียนให้นักเรียนเกิดความเข้าใจใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองรอบคอบด้วยตนเองด้านสังคมพบว่า ครูวางแผนให้นักเรียนรู้จักแสวงหาความรู้วิธีการแก้ปัญหา ฝึกปฏิบัตินั่งสมาธิ คิดและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง^{๑๑} มีปัญญามีความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์มีเหตุผล มีความมั่นใจในตนเองและมีเรียนหลักของไตรสิกขาที่อยู่บนพื้นฐานตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ และสังคหะวัตถุ ๔ โดยปรับกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการยอมรับต่อสังคม การส่งเสริมทักษะชีวิตการจัดกิจกรรมต่างๆ

๕.๒.๔ ด้านพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุพบว่า การพัฒนาการทางด้านความคิดของนักเรียนการเรียนรู้จากหลักธรรมนำพัฒนาการทางสติปัญญา^{๑๒} ซึ่งมีพัฒนาการไปตามวัยต่างๆ จากพัฒนาการขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งนักเรียนที่กำลังพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่าสามารถช่วยให้นักเรียน

^๗ นพมาศ ชีระเวคิน, **จิตวิทยาสังคมกับชีวิต**, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๙๓.

^๘ สิทธิโชค วรรณสันติกุล, **จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๘๕.

^๙ อรอนงค์ แจ่มผล, “ผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายในตนของนักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๕๖).

^{๑๐} สุชา จันทรเฒ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๘.

^{๑๑} พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, **การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ: แนวคิด วิธีและเทคนิคการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์, ๒๕๕๗), หน้า ๗๖.

^{๑๒} แจ่มจันทร์ นิลพันธ์, **นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๖), หน้า ๘๘.

พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม การพัฒนาด้านอารมณ์ของนักเรียนเกิดจากการกราบไหว้พระ สวดมนต์ก่อนเข้าเรียนทำให้มีสติปัญญาพัฒนาสมองให้มีความจำดีขึ้น ซึ่งแนวคิดวิเคราะห์การใช้ ประสพการณ์การเรียนรู้ตามหลักธรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ ๓^{๑๓} คือ ทาน ศีล ภาวนา และสังคหะ วัตถุ ๔ คือ ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติดนที่เป็นประโยชน์ความมีตนเสมอ เพื่อพัฒนาจิต ปัญญาสังคมและนำความรู้ความเข้าใจเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๕.๒.๕ ด้านการพัฒนาจิตปัญญานักเรียน ๒ โรงเรียน คือ โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ และโรงเรียนวัดโสธรวรารามวรวิหาร ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า การใช้หลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ และสังคหะวัตถุ ๔ เพื่อแสดงความเห็นของหลักธรรมที่จะนำมาพัฒนาปัญญาอภิปรายตามหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาที่นักเรียนได้เรียนมาอธิบายขยายวิธีการหลักการและการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการ หยั่งรู้ด้วยสติปัญญาการรับรู้และประสบการณ์ตามหลักธรรมที่ศึกษามาเพื่อใช้สติปัญญาพิจารณาการ หยั่งเห็นตามความเป็นจริง การรู้คิดและรับรู้ทางสติปัญญาทำให้เกิดสภาวะที่ดีไม่ขัดแย้งกับความรู้ที่ เกิดขึ้นใหม่สอดคล้องกับงานวิจัยของจิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนา จิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย” ในการสังเคราะห์ผลพบว่า สามารถนำเสนอคุณ ลักษณะเฉพาะของจิตตปัญญาศึกษาเป็น “จิตตปัญญาศึกษา” ซึ่งประกอบด้วย ๘ ส่วน คือ ๑) ราก หมายถึงฐานแนวคิด ได้แก่ แนวคิดเชิงศาสนา เชิงมนุษยนิยม และเชิงบูรณาการองค์รวม ๒) ผล หมายถึงเป้าหมายการเรียนรู้สู่จิตใหญ่ที่กว้างขวางครอบคลุม และเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ๓) แก่น หมายถึงองค์ประกอบ หรือกระแสแห่งการพัฒนาสู่จิตใหญ่ ได้แก่ การมีสติเปิดรับ ประสพการณ์ตรงในปัจจุบันขณะอย่างเต็มเปี่ยมการสืบค้นกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตน การ นำมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ความเบิกบานและผ่อนคลาย การมีจิตตั้งมั่นและเป็นกลาง ๔) กระพี้ หมายถึง บริบทของกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติ ได้แก่ สังฆะคือการให้คุณค่าต่อการสร้างชุมชนแห่ง การเรียนรู้ และวัฒนธรรมคือการให้คุณค่าแก่รากฐานทางภูมิปัญญาที่หลากหลายและไม่แยกจาก ชุมชนท้องถิ่น ๕) เปลือก หมายถึง เครื่องมือ การปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ของจิตตปัญญาศึกษา ๖) เมล็ด หมายถึง ศักยภาพภายในของมนุษย์ทุกคน ๗) ผืนดิน หมายถึง วงการต่างๆ ที่นำแนวคิด จิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ และ ๘) ความรู้ในการปลูกและดูแล หมายถึง การวิจัยสืบค้นความรู้ และการวัดประเมินสำหรับจิตตปัญญาศึกษาการศึกษาวิจัยยังทำให้นักวิจัยได้เกิดการเรียนรู้ต่อชีวิต ของตนเกิดความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาจากการได้มีประสบการณ์ตรง และ การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ตลอดจนคณะวิจัยยังได้เรียนรู้จากการทำงานร่วมกันได้ตระหนัก และศรัทธา ในคุณค่าของการเป็นผู้นำร่วม

๕.๒.๖ ด้านพัฒนาสังคมพบว่านักเรียนเรียนรู้และพัฒนาตนเอง เพื่อให้อยู่ในสังคม ประพฤติปฏิบัติให้เป็นคนดีมีความเรียบร้อยและอยู่ในกรอบมีศีลธรรมจริยธรรมที่ดีและเพิ่มเติมในสิ่ง ที่ดีให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเรียนรู้ของสังคมรู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น มีจิตใจให้เจริญ ด้วยคุณธรรม มีเขาวนัไหวพริบฉลาดรู้จักคิดและแก้ไขปัญหาได้โดยนำหลักธรรมสังคหะวัตถุ ๔ เป็น

^{๑๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช,ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๖.

^{๑๔} จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, **ดุชนิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

เครื่องสงเคราะห์อนุเคราะห์เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมต่อไปสอดคล้องกับแนวคิดของ วันทนี นามสวัสดิ์^{๑๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลการใช้จิตตปัญญาศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณลักษณะความเป็นครูสำหรับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความตระหนักรู้ตนเองในคุณลักษณะความเป็นครูของนักศึกษาคณะครุศาสตร์หลังเรียนโดยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ๒) ความตระหนักรู้ตนเองในคุณลักษณะความเป็นครูหลังการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษากลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ โดยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาสูงกว่าของกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบบรรยายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และ ๓) นักศึกษากลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการของจิตตปัญญาศึกษามีพฤติกรรมความเป็นครูขณะฝึกประสบการณ์วิชาชีพทั้งด้านจรรยาบรรณต่อตนเอง จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ และจรรยาบรรณต่อสังคม ได้ตระหนักรู้ถึงการอยู่ร่วมกัน

๕.๒.๗ ผลการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันระดับจิตปัญญากับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ศึกษาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า โมเดลสมการแบบมีตัวแปรแฝงที่ส่งผลต่อจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา เป็นโมเดลที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มตัวอย่างนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีพัฒนาการด้านการรู้คิดลักษณะจิตเดิมวัดได้จากตัวแปรความเชื่อมั่นในตนเองลักษณะมุ่งในอนาคต สุขภาพจิตและการตระหนักรู้ และลักษณะจิตสังคมวัดได้จากตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียนเจตคติต่อการเรียนและพฤติกรรมการเรียนรู้ส่งผลต่อจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา จึงทำให้โมเดลสมการสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของประยูร สุยะใจและคณะ^{๑๖} ได้ศึกษาปัจจัยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อจิตอาสาของนิสิตต่อการช่วยเหลืออุทกภัยน้ำท่วม พบว่า ผลการทดสอบโมเดลความสัมพันธ์ของปัจจัยสาเหตุรวมทั้ง ๔ ด้าน มีตัวแปรทำนายแบ่งออกเป็น ๑๑ ตัวแปร ได้แก่ ทศนคติทางจิตอาสา (x๑) ปัจจัยด้านครอบครัว (x๒) แบบรักสนับสนุน (x๓) แบบใช้เหตุผล (x๔) ปัจจัยด้านเพื่อน (x๕) สัมพันธภาพระหว่างนิสิตกับเพื่อน (x๖) ปัจจัยด้านสถานศึกษาและคณาจารย์ (x๗) การประพฤติเป็นแบบอย่างของอาจารย์ (x๘) สัมพันธภาพระหว่างนิสิตกับอาจารย์ (x๙) ปัจจัยด้านสังคมชุมชน (x๑๐) ปัจจัยด้านสื่อมวลชน (x๑๑) ร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของจิตอาสาของนิสิตต่อการช่วยเหลืออุทกภัยน้ำท่วม สรุปตัวแปรอิทธิพลเส้นทางที่มีอิทธิพลเด่นชัดต่อจิตอาสาของนิสิต ด้านความยินดีเต็มใจมุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จด้านการให้ธรรมทาน,ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยความเมตตา ด้านการเสียสละต่อสังคมและจิตอาสาของนิสิตด้านความมุ่งมั่นพัฒนานั้นให้เข้ากับชุมชนได้แก่ปัจจัยด้านสถานศึกษาและคณาจารย์จากตารางและภาพโมเดลอิทธิพลเส้นทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ที่มีอิทธิพลต่อจิตอาสาของนิสิตต่อการช่วยเหลืออุทกภัยน้ำท่วม

^{๑๕} วันทนี นามสวัสดิ์, “ผลการใช้จิตตปัญญาศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณลักษณะความเป็นครูสำหรับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ”,วารสารวิชาการ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๕๗), หน้า ๑.

^{๑๖} ประยูร สุยะใจและคณะ, จิตอาสาของนิสิตต่อการช่วยเหลืออุทกภัยน้ำท่วม, กรณีศึกษานิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

พบว่าทัศนคติทางจิตอาสา (x๑) ปัจจัยด้านครอบครัว (x๒) แบบรักสนับสนุน (x๓) แบบใช้เหตุผล (x๔) ปัจจัยด้านเพื่อน (x๕) สัมพันธภาพระหว่างนิสิตกับเพื่อน (x๖) ปัจจัยด้านสถานศึกษาและคณาจารย์ (x๗) การประพฤติเป็นแบบอย่างของอาจารย์ (x๘) สัมพันธภาพระหว่างนิสิตกับอาจารย์ (x๙) ปัจจัยด้านสังคมชุมชน (x๑๐) ปัจจัยด้านสื่อมวลชน (x๑๑) โดยมีเส้นทางอิทธิพลทำนายหรือมีน้ำหนักการทำนาย ค่าเบต้า (β) ๑.๒๙, ๑.๖๓, -๐.๓๑, ๐.๘๘, ๑.๗๘, -๐.๖๕, ๔.๓๒, ๐.๒๙, ๒.๙๑, ๐.๑๑ และ ๑.๑๗ ตามลำดับ โดยค่า DF มีค่าเท่ากับ ๐ แสดงว่า โมเดลระบุพอดี (Just-identified model) ค่าสถิติทดสอบไคสแควร์ (Chi-square) P-value มากกว่า ๐.๐๕ และค่า RMSEA มีค่าน้อยกว่า ๐.๐๕ สรุปตัวแปรอิทธิพลเส้นทางของตัวแปร คือ ปัจจัยด้านสถานศึกษาและคณาจารย์ มีอิทธิพลต่อจิตอาสาของนิสิตต่อการช่วยเหลืออุทกภัยน้ำท่วม ทั้ง ๕ ด้าน คือ ๑. ความยินดีเต็มใจ มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ ๒. การให้ธรรมทาน ๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยความเมตตา ๔. การเสียสละต่อสังคม ๕. ความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เข้ากับชุมชนซึ่งผลปรากฏอย่างชัดเจนใน ระดับค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของโกมลไพศาล^{๑๗} วิจัยเรื่องปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาโปรแกรมวิชาคณิตศาสตร์ระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์โปรแกรมลิสเรลพบว่า ๑) รูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นระหว่างตัวแปรเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาโปรแกรมวิชาคณิตศาสตร์ระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ที่พัฒนาขึ้น มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และความตรงของรูปแบบพิจารณาได้จากค่าไคสแควร์มีค่าเท่ากับ 1.66 ($p = 0.89$) มีดัชนีความสอดคล้อง GFI เท่ากับ 1.00 และดัชนีความสอดคล้องที่ปรับค่าตามการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมลิสเรล AGFI เท่ากับ 0.962) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมี ๑๒ ปัจจัยและสามารถร่วมกันอธิบายผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาได้ร้อยละ ๔๕.๐ และ ๓) ปัจจัยที่เป็นสาเหตุโดยตรงอย่างเดียวต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาโปรแกรมวิชาคณิตศาสตร์ระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ได้แก่ความรู้พื้นฐานเดิมความถนัดทางคณิตศาสตร์ความตั้งใจเรียนและบรรยากาศในชั้นเรียนปัจจัยที่เป็นสาเหตุโดยตรงและทางอ้อมได้แก่แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ความสัมพันธ์ทางครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยคุณภาพการสอนการประเมินผลและเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ปัจจัยที่เป็นสาเหตุโดยทางอ้อมอย่างเดียวได้แก่ความสัมพันธ์กลุ่มเพื่อนจึงสรุปได้ว่าผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันของการพัฒนาจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยากับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ศึกษาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทราจึงทำให้โมเดลสมการสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

๕.๒.๘ ผลการสร้างโมเดลสมการแบบมีตัวแปรแฝงที่ส่งผลต่อจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยาอธิบายได้ว่า

^{๑๗} กรกมล ตระกูลไพศาล} ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ระดับปริญญาตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๑.

จากโมเดลสมการแบบมีตัวแปรแฝงที่ส่งผลต่อจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา

๑. ค่าน้ำหนักของ Regression Weight

๑) ตัวแปรแฝงลักษณะจิตเดิม (Latent1) วัดได้จาก ตัวแปรความเชื่อมั่นในตน (f1) ลักษณะมุ่งในอนาคต (f2) สุขภาพจิต (f3) และการตระหนักรู้ (f4) มีค่าน้ำหนักของ Regression Weight เท่ากับ ๐.๗๑๐.๗๘๐.๗๓ และ ๐.๗๙ ตามลำดับ ซึ่งค่าน้ำหนักของ Regression Weight ตั้งแต่ ๐.๗ ถือว่าอยู่ในระดับที่ดี

๒) ตัวแปรแฝงลักษณะจิตสังคม (Latent2) วัดได้จากตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f5) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน (f6) เจตคติต่อการเรียน (f7) และพฤติกรรมการเรียนรู้ (f8) มีค่าน้ำหนักของ Regression Weight เท่ากับ ๐.๗๑๐.๘๒๐.๘๑ และ ๐.๘๒ ตามลำดับ

๓) ตัวแปรแฝงพัฒนาจิตปัญญา (Latent3) วัดได้จากด้านการพัฒนาจิต (y1) ด้านพัฒนาปัญญา (y2) และด้านพัฒนาสังคม (y3) มีค่าน้ำหนักของ Regression Weight เท่ากับ ๐.๙๔๐.๙๒ และ ๐.๘๒ ตามลำดับ

๒. ค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation

๑) ค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation ด้านลักษณะจิตเดิม ที่บ่งบอกถึงตัวแปรย่อยสามารถอธิบาย Endogenous variable ที่สร้างขึ้นด้วยความเชื่อถือได้ (Reliability estimate) คือ ความเชื่อมั่นในตน (f1) ลักษณะมุ่งในอนาคต (f2) สุขภาพจิต (f3) และการตระหนักรู้ (f4) มีค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation เท่ากับ ๐.๕๐๐.๖๐๐.๕๔ และ ๐.๖๓ ตามลำดับ ซึ่งค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation นี้อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation ด้านลักษณะจิตสังคม ที่บ่งบอกถึงตัวแปรย่อยสามารถอธิบาย Endogenous variable ที่สร้างขึ้นด้วยความเชื่อถือได้ (Reliability estimate) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f5) ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน (f6) เจตคติต่อการเรียน (f7) และพฤติกรรมการเรียนรู้ (f8) มีค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation เท่ากับ ๐.๕๐๐.๖๗๐.๖๕ และ ๐.๖๗ ตามลำดับ ซึ่งค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation นี้อยู่ในระดับปานกลางมีเพียงตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู (f5) ที่อยู่ในระดับต่ำ

๓) ค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation ด้านจิตปัญญาของตัวแปรตาม ที่บ่งบอกถึงตัวแปรย่อยสามารถอธิบาย Endogenous variable ที่สร้างขึ้นด้วยความเชื่อถือได้ (Reliability estimate) คือ ตัวแปรแฝงพัฒนาจิตปัญญา (F11) วัดได้จากด้านการพัฒนาจิต (y1) ด้านพัฒนาปัญญา (y2) และด้านพัฒนาสังคม (y3) มีค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation เท่ากับ ๐.๙๔๐.๙๒ และ ๐.๘๒ ตามลำดับ

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์โมเดลสมการแบบมีตัวแปรแฝงมาช่วยในการวิเคราะห์ ได้แก่ ตัวแปรแฝงลักษณะจิตเดิม (F9) และตัวแปรแฝงลักษณะจิตสังคม (F10) ทำให้ความสามารถในการอธิบายหรือช่วยทำนายตัวแปรตามคือการพัฒนาจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยาได้ ร้อยละ 80 ($R^2=0.80$) โดยค่าน้ำหนักของ Regression Weight และค่าน้ำหนักของ Squared Multiple Correlation ในโมเดลอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มตัวอย่าง นักเรียน

มัธยมศึกษาตอนปลาย ได้มีการรับรู้ปัจจัยจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยาอยู่ในระดับยอมรับได้ ซึ่งจากการวัดด้านการพัฒนาจิตด้านพัฒนาปัญญาและด้านพัฒนาสังคม มีค่าน้ำหนักของ Regression Weight เท่ากับ 0.920.90 และ 0.80 ตามลำดับ ถือได้ว่าค่าน้ำหนักอยู่ในระดับดี และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรัชย์ กังวล^{๑๘} จากการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาสาขาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ที่ลงเรียนหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ชั้นปีที่ ๔ รหัสนักศึกษา ๕๓ จำนวน ๑๕๗ คนโดยใช้แบบสอบถามเพื่อสอบถามถึงระดับความพึงพอใจหรือแบบวัดเจตคติแบบของ Likert อันประกอบด้วยข้อคำถามที่แสดงความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางบวกหรือทางลบโดยแบ่งระดับความรู้สึกออกเป็นระดับคือเห็นด้วยอย่างยิ่งเห็นด้วยไม่แน่ใจไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งและการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) โดยการวิเคราะห์เส้นทาง (Path analysis) ด้วยเทคนิคการใช้หลักการค่าประมาณความควรจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood: ML) ในการประมาณค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางด้วยโปรแกรม Amos และสอบถามถึงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาพบว่าการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาโมเดลตัวแบบเชิงประจักษ์กับตัวแบบทางทฤษฎี (โมเดลต้นแบบ) มีความสอดคล้องกันซึ่งผ่านเกณฑ์การประเมินโมเดลที่เรียกว่า “Model Fit” ดังนี้ ๑) ค่า Chi-square Probability Level: CMIN-p เท่ากับ .๕๑๖๒) Relative Chi-square: CMIN/df เท่ากับ .๘๔๘๓) Goodness of Fit Index: GFI เท่ากับ .๙๘๙๔) Root Mean Square Error of Approximation: RMSEA เท่ากับ .๐๐๐ การวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาเมื่อพิจารณาผลรวมอิทธิพลพบว่าตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา (GPA) มีเพียง ๑ ตัวแปรเท่านั้นคือตัวแปรเพศ (Sex) โดยมีค่าผลรวมอิทธิพลเท่ากับ .๒๔๒ (อิทธิพลทางตรงบวกอิทธิพลทางอ้อม) ซึ่งตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงคือตัวแปรเพศ (Sex) มีค่าเท่ากับ .๒๔๒ และไม่มีอิทธิพลทางอ้อม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐานเท่ากับ .๓๑๕*** และมีค่า Squared Multiple Correlations: R² เท่ากับ .๑๐ จึงสรุปได้ว่า ผลการสร้างโมเดลสมการแบบมีตัวแปรแฝงที่ส่งผลต่อจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยาจากโมเดลสมการแบบมีตัวแปรแฝงที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๕.๒.๙ ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง (Direct Effects: DE) อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effects: IE) และอิทธิพลรวม (Total Effects: TE) ของตัวแปรปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อระดับจิตปัญญาโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์ของผล (effect Coefficient) (ตารางที่ ๔.๗) จากตารางอธิบายได้ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ด้านลักษณะจิตเดิมต่อระดับจิตปัญญา พบว่าปัจจัยแฝงจิตเดิมของนักเรียนมีอิทธิพลทางตรงต่อระดับจิตปัญญา ให้ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) เท่ากับ 1.02 (TE=DE(1.02)+IE (0) =1.02) สรุปได้ว่า ลักษณะจิตเดิมแท้ของนักเรียน ทั้งด้าน ความเชื่อมั่น

^{๑๘} สุรัชย์ กังวล, “การวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน” (เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๗), หน้า ๕๐.

ในตนเอง ลักษณะมุ่งอนาคต สุขภาพจิต และการตระหนักรู้ มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุต่อระดับจิตปัญญาของนักเรียน

๒. การวิเคราะห์ด้านลักษณะจิตสังคมต่อระดับจิตปัญญาพบว่าปัจจัยแฝงจิตสังคมของนักเรียนมีอิทธิพลทางตรงต่อระดับจิตปัญญา ให้ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) เท่ากับ 1.07 ($TE = DE(1.07) + IE(0) = 1.07$) สรุปได้ว่า ลักษณะจิตสังคมของนักเรียน ทั้งด้าน ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน เจตคติต่อการเรียนและพฤติกรรม การเรียนรู้ มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุต่อระดับจิตปัญญาของนักเรียน

๓. ขนาดอิทธิพลของโมเดลจิตปัญญาตามแนวทางพุทธจิตวิทยาโดยมีตัวแปรแฝงด้านลักษณะจิตเดิมและตัวแปรแฝงลักษณะจิตสังคมสามารถอธิบายหรือทำนายระดับจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมปลาย ได้ร้อยละ 80 ($R^2 = 0.80$) ทั้งนี้เป็นเพราะว่า กลุ่มตัวอย่างนักเรียนตัวแปรทั้งหมด อธิบายความแปรปรวนจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยาได้ร้อยละ ๘๕ ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อจิตปัญญาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเรียงตามลำดับและสอดคล้องกับงานวิจัยของปัญจา ชูช่วย^{๑๙} วิจัยเรื่องปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาปริญญาตรี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานีวิเคราะห์รูปแบบปัจจัยเชิงสาเหตุด้วยโปรแกรมลิสเรล (LISREL 8.30) พบว่า ๑. รูปแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาปริญญาตรีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานีตามสมมติฐานไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ๒. พัฒนารูปแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาปริญญาตรีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานีพบว่ารูปแบบที่ปรับแก้มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์มีค่าสถิติไค-สแควร์เท่ากับ ๓.๖๖ ค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ .๘๕ ที่องศาอิสระ ๓๒ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ .๙๙ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ (AGFI) เท่ากับ .๙๘ ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ .๓๘ แสดงว่าตัวแปรทั้งหมดอธิบายความแปรปรวนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ร้อยละ ๓๘ ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเรียงตามลำดับคือคะแนนเฉลี่ยสะสมระดับมัธยมศึกษาเวลาที่ใช้ในการศึกษาเพิ่มเติมประเภทโรงเรียนเจตคติต่อการเรียนรายได้ของครอบครัวรายจ่ายต่อเดือนโดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .๔๐ .๓๒ .๒๐ .๒๐ .๑๘ .๑๕ ตามลำดับตัวแปรที่มีอิทธิพลเฉพาะทางตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้แก่แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์อันดับที่ในการสอบเข้าวิธีสอบคัดเลือกโดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .๑๔ .๐๙ .๐๘ ตามลำดับตัวแปรที่มีอิทธิพลเฉพาะทางอ้อมต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้แก่นิสัยในการเรียนการปรับตัวโดยมีอิทธิพลรวมเท่ากับ .๐๗ .๐๔ ตามลำดับนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชนะศึกนิชานนท์^{๒๐} ได้พัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทยตามการรับรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงและพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของ

^{๑๙} ปัญจา ชูช่วย, “ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาปริญญาตรี” (จังหวัดปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๑.

^{๒๐} ชนะศึกนิชานนท์, การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุวิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

คุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทยรวมทั้งตรวจสอบข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานครจำนวน ๕๔๐ คน ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยตัวแปรแฝง ๔ ตัวซึ่งวัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ ๑๑ ตัวคือคุณลักษณะที่พึงปรารถนา (๓ ตัวแปร) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู (๓ ตัวแปร) กระบวนการขัดเกลาในโรงเรียน (๒ ตัวแปร) และกระบวนการหล่อหลอมทางสื่อมวลชน (๓ ตัวแปร) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมลิสรล ๘.๐๑ ผลการวิจัยพบว่า ๑) คุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทยตามการรับรู้ของนักเรียนมีทั้งสิ้น ๔๔ คุณลักษณะประกอบด้วยคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชาย ๙ คุณลักษณะคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของหญิง ๙ คุณลักษณะและคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของร่วมกันของชายและหญิง ๒๗ คุณลักษณะ ๒) โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ผลการตรวจสอบความตรงมีค่าไค-สแควร์เท่ากับ ๔๓.๖๘; $p = .0๘๒$; $df = ๓๒$; $GFI = .๙๘๗$; $AGFI = .๙๗๒$; $RMR = .๐๒๙$ โดยโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนคุณลักษณะที่พึงปรารถนาได้ร้อยละ ๒๕ ซึ่งปัจจัยด้านกระบวนการขัดเกลาในโรงเรียน (การประพฤติเป็นแบบอย่างของครูลักษณะการคบเพื่อน) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู (การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย) และกระบวนการหล่อหลอมจากสื่อมวลชน(ระดับความชอบชมรายการโทรทัศน์ที่มีประโยชน์ระดับความชอบฟังรายการวิทยุที่มีประโยชน์ระดับความชอบอ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีประโยชน์) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทย จึงสรุปผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง (Direct Effects) อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effects) และอิทธิพลรวม (Total Effects) ขนาดอิทธิพลของโมเดลจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทราตามแนวพุทธจิตวิทยาโดยมีตัวแปรแฝงด้านลักษณะจิตสังคมและตัวแปรแฝงลักษณะจิตเดิมสามารถอธิบายและทำนายระดับจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยาได้

๔. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ศึกษาพัฒนาได้องค์ความรู้ใหม่เป็นโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยา

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยา ซึ่งผู้วิจัยศึกษาได้พัฒนาเป็นโมเดลดังนี้

Contemplative model based on Buddhist Psychology

โมเดลจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยา

(ผลการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัย พระมหาสุวรรณ กมพวงโณ)

จากองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเอกสารการเก็บข้อมูลทั้งทางด้านปริมาณ และคุณภาพ โดยวิธีเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม และสัมภาษณ์ทำให้สามารถสร้างเป็นโมเดลได้ เพราะฉะนั้นโมเดลประกอบด้วยหลักการดังต่อไปนี้

คำย่อ CRBAR คือ

C = (Contemplation) หมายถึงจิตปัญญา

R = (Relationship) หมายถึง สัมพันธภาพกับกัลยาณมิตร

B = (Learning Behaviors) หมายถึง พฤติกรรมการเรียนรู้

A = (Awareness) หมายถึง การตระหนักรู้

R = (Right View) หมายถึง การเห็นชอบ

จากองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเอกสารการเก็บข้อมูลทั้งทางด้านปริมาณ และคุณภาพ โดยวิธีเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม และสัมภาษณ์ทำให้สามารถสรุปองค์ความรู้จากปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยา ดังนี้

C = (Contemplation) จิตปัญญา หมายถึงกระบวนการเรียนรู้เชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน ต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสภาวะธรรมตามความเป็นจริง บนฐานคิดทางพุทธจิตวิทยาเป็นหลัก ถือเป็นความสามารถทางสติปัญญา คือ ความสามารถในการใช้ความรู้ (Knowledge) ที่มีอยู่ในสมองไปคิดแก้ปัญหาต่างๆให้สำเร็จได้ จึงเป็นผลให้ความสามารถทางสติปัญญาของคนเราแตกต่างกันไปด้วยอย่างไรก็ดีเป็นหน้าที่ของครูที่จะให้ Information (ข้อมูลข่าวสารทั่วไปภายนอกตัวผู้เรียน) อย่างเป็นระบบตามหลักของการให้เนื้อหา คือ ต้องมีการแยกย่อยและจัดเรียงลำดับเนื้อหาตามสมควร โดยคำนึงถึงปริมาณที่เหมาะสมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่นักเรียน ผู้เรียนจะสามารถจดจำและเข้าใจได้มากที่สุด

R = (Relationship)หมายถึงสัมพันธภาพกับกัลยาณมิตร ซึ่งนักเรียนมีปฏิสัมพันธ์กับคุณครูและเพื่อนนักเรียนด้วยกันถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะต้องมีคือ เป็นผู้นำรัก นำเคารพ นำเลื่อมใส นำยกย่อง การพูดจาไพเราะ การพูดและสอนในสิ่งที่ดี อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

B = (Learning Behaviors) หมายถึง พฤติกรรมการเรียนรู้ นักเรียนต้องมีการปรับพฤติกรรมต่อการเรียนรู้ ทั้งด้านร่างกาย สังคม อารมณ์และสติปัญญา ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ลักษณะ คือ (๑) การปรับตัวในกระบวนการคิดและปัญญาต้องการให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาได้ (มี Intellectual Skills) มีความเฉลียวฉลาดเพิ่มขึ้น (๒) การปรับตัวด้านกายภาพคือต้องการให้ผู้เรียนทำงานได้โดยให้กล้ามเนื้อหรือประสาทสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นการมอง การชิม การดม การฟัง หรือสัมผัสร่วมด้วยและ (๓) การปรับตัวด้านสังคมคือต้องการให้ผู้เรียนเป็นผู้มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน มีความตระหนักรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นคนตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์สุจริต เป็นพลเมืองดีในสังคมและเป็นคนดีที่เคารพตนเองได้

A = (Self-Awareness)หมายถึงการตระหนักรู้ในตน-นักเรียนได้พัฒนาสติปัญญาทางอารมณ์ในการที่จะรู้เท่าทันอารมณ์ของตนซื่อสัตย์ต่อความรู้สึกของตนเองไม่ปิดป้องเพราะการตระหนักถึงข้อดีและข้อบกพร่องของตนเองได้การยอมรับข้อบกพร่องเป็นการเปิดโอกาสให้ได้ปรับปรุงตนเองหรือเกิดความระมัดระวังในการแสดงพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ต่อบุคคลอื่นในทางตรงกันข้ามอาจจะให้การเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และได้พัฒนาการรับฟังรับรู้ความคิดเห็นของทุกคนอย่างเข้าใจ

R = (RightView) หมายถึงการเห็นชอบนักเรียนได้พัฒนากระบวนการคิดตามหลักพุทธจิตวิทยา คือความเห็นด้วยปัญญาว่าผลทั้งหลายเกิดขึ้นมานั้น เกิดขึ้นมาแต่เหตุ ถ้าไม่ก่อเหตุ ผลก็ไม่เกิดดับเหตุได้ก็ดับผลได้ เมื่อปรารภนาให้ผลดับแต่ไม่ดับเหตุ ย่อมไม่เป็นไปดังปรารภนา ปรารภนาผลดี ไม่ก่อเหตุดี ย่อมไม่เป็นไปดังปรารภนา.เมื่อนักเรียนได้มีการแยกแยะความถูกต้องความดีและความชั่วได้ไม่ประพฤติดนเป็นทีเสื่อมเสียชื่อเสียงแก่ตนเองและของสถาบัน ทางโรงเรียนควรสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนมีการประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและพัฒนาให้เพิ่มขึ้น

การพัฒนาโมเดลทางจิตปัญญาคือการค้นพบแนวทางแห่งการเข้าถึงสภาวะธรรมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งตัวผู้เรียนอยู่ในช่วงวัยแห่งการเรียนรู้เสริมสร้างทักษะประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลาย จำเป็นอย่างยิ่งต้องพัฒนาด้วยการสร้างสัมพันธภาพกับผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและปฏิบัติตามแนวพุทธจิตวิทยา และพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้บนฐานคิดแห่งการตื่นรู้และเข้าสู่เส้นทางการเปลี่ยนแปลงทางกายสังคมารมณ์และสติปัญญา ตามขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีไทยและวิถีพุทธด้วยความเข้าใจ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวพุทธจิตวิทยา” มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

๑. ควรพิจารณานำข้อมูลผลการวิจัยที่ได้ศึกษาจากกลุ่มประชากรนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย นำไปปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อให้มีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์

๒. ควรเน้นการจัดการศึกษาหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อศึกษาพัฒนาจิตปัญญาและสังคมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓. ควรพิจารณาให้ระดับมัธยมศึกษาปลายเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อปรับระดับการพัฒนาจิตปัญญาและสังคมให้เจริญด้วยสติปัญญามีความรู้คิดให้เกิดความปกติสุขในการดำเนินชีวิตประจำวันตามแนวพุทธจิตวิทยา

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การทำวิจัยครั้งนี้ได้ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ควรนำไปใช้ทำวิจัย เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการที่ได้องค์ความรู้ที่กว้างขวางชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเชิงปฏิบัติการดังต่อไปนี้ คือ

๑. พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาของนักเรียนมัศึกษาด้านการพัฒนาคุณภาพทางจิตของนักเรียนถือได้ว่าเป็นกลุ่มผู้ที่มีจิตอาสาช่วยเหลือกิจกรรมในโรงเรียน จึงจำเป็นอย่างยิ่งทางผู้บริหาร ครูและผู้ปกครองควรให้มีการสนับสนุนที่เอื้อต่อพฤติกรรมทำความดีในลักษณะนี้ให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นสิ่งที่ควรพัฒนาอย่างเร่งด่วนคือการตระหนักรู้ในเรื่องของความรับผิดชอบด้านการช่วยเหลือสถาบันหรือโรงเรียนด้านความสะอาดและการพัฒนาโครงการเพื่อนช่วยเพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนที่ผู้เรียนที่ด้อยโอกาสหรือเรียนไม่ทันเพื่อน จำเป็นอย่างยิ่งครูผู้ปกครองควรสร้างจิตสำนึกในการเป็นจิตอาสาเพิ่มมากขึ้น

๒. พบว่าด้านปัญญา กลุ่มตัวอย่างซึ่งถือได้ว่ามีพัฒนากระบวนการรู้คิด มีความพร้อมระดับสติปัญญาอันเหมาะสมและสามารถใช้ความรู้ ความคิด และทักษะในการแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ อย่างสมบูรณ์ยิ่ง จึงควรส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามสมควรในแต่ละระดับชั้น แต่สิ่งที่ควรพัฒนาต่อเนื่องนอกจากนักเรียนมีทักษะการเรียนรู้ที่เหมาะสมแล้ว แต่วุฒิภาวะทางอารมณ์ในการเข้าใจถึงปัญหาของชีวิตยังมีไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาตนเองและเพื่อนนักเรียนด้วยกันได้ จึงให้ผู้บริหาร ครูอาจารย์และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้เพียงพอต่อการปรับพฤติกรรมของนักเรียนที่จะเอื้อต่อความพร้อมในการดำเนินชีวิตด้วยฐานคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องธรรม

๓. พบว่าด้านสังคมกลุ่มตัวอย่างได้แสดงออกด้านจิตอาสาที่ได้เข้าร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมต่างๆ เมื่อมีเพื่อนๆ ได้รับความทุกข์และประสบภัยพิบัติ ทางโรงเรียนควรให้นักเรียนเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตให้มีโอกาสได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับสังคมด้วยความเข้าใจอย่างผู้รู้ผู้อื่นจะช่วยพัฒนานักเรียนที่เติบโตขึ้นจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ นอกจากนั้นจำเป็นต้องพัฒนาต่อยอด ควรพัฒนากลุ่มตัวอย่างให้มีการตระหนักรู้ในการเอื้อต่อกลุ่มชนผู้สูงอายุและ/หรือการเสียสละงานกุศลอื่นๆ ตลอดถึงการมีส่วนร่วมในองค์กรทั้งในระดับภาครัฐและเอกชนที่จะสามารถทำให้นักเรียนมีการปรับตัวอย่างเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นผู้เจริญอย่างสมดุล

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยครั้งนี้ ได้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ควรศึกษาวิจัยต่อไป เพื่อเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ อันที่จริงได้องค์ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นมา ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังนี้

๑. ควรมีการวิจัยการพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างพฤติกรรมจิตอาสาของนักเรียนมัธยมศึกษาในระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

๒. ควรมีการวิจัย ประสิทธิภาพรูปแบบการพัฒนาพุทธจิตวิทยากับพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนประเทศไทย ๔.๐

๓. ควรมีการวิจัย การพัฒนาผลการปฏิบัติพุทธจิตวิทยาต่อการเปลี่ยนผ่านพุทธวิสัยของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา